

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

OBRAZNÁ POJMENOVÁNÍ V KOGNITIVNÍCH KONCEPTECH (na materiálu současné publicistiky)

*Metaphors in cognitive concepts
(on contemporary journalism)*

Olomouc 2016

Vypracovala: Lucie Semianová

Vedoucí práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ O AUTORSTVÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne 20. 4. 2016

.....

Lucie Semianová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Darině Hradilové, Ph.D., za vedení této práce, rady a čas, který mi věnovala.

Obsah

i.	Úvod	6
ii.	Kognitivní lingvistika	7
	2.1 Kognitivní věda	7
	2.2 Historie kognitivní lingvistiky a její představitelé	7
	2.3 Onomaziologie	9
iii.	Metafora	12
	3.1 Klasické pojetí metafory	12
	3.2 Metafora v kognitivní lingvistice	14
	3.2.1 Typy metafor	15
	3.2.2 Řazení metafor do představových schémat	18
iv.	Publicistika	20
	4.1 Funkční styly	20
	4.2 Publicistický styl	21
	4.3 Jazyková dynamika v publicistických materiálech	23
v.	Metodologie, cíle práce a hypotézy	24
	Praktická část	26
vi.	Konceptuální schémata	26
	6.1 Nádoba/kontejner	26
	6.2 Část – celek	28
	6.3 Spojení	29
	6.4 Centrum – periferie	30
	6.5 Počátek – cesta – cíl	32
vii.	Vlastní koncepty	34
	7.1 Tělo/části těla	34

7.2 Nemoc/zranění	37
7.3 Boj/konflikt	40
7.4 Hra	44
7.5 Přírodní živly	47
7.6 Ošacení	48
7.7 Barvy	50
7.8 Potrava	52
7.9 Nahoře – dole	53
8. Metafory nekonceptuální	55
viii. Výsledky analýzy metafor	57
ix. Závěr	60
Resumé	62
Anotace	63
Seznam literatury	64

i. Úvod

Ústředním tématem této práce jsou obrazná pojmenování, na která jsem se rozhodla nahlížet prostřednictvím kognitivní lingvistiky. Tento vědní obor je v posledních letech velice progresivní a díky své interdisciplinaritě nabízí široké možnosti zkoumání jazyka. Jako zdroj dat pro svoji práci jsem zvolila publicistický materiál, konkrétně deník *Mladá fronta Dnes*, a to i přesto, že v seriózním tisku se metafory nevyskytují v takovém množství, jako v bulváru. Právě tato skutečnost by ale mohla přinést zajímavé poznatky o tom, v jakých situacích a tématech jsou obrazná pojmenování v publicistickém stylu využívána.

Práce je rozdělená do dvou částí, v teoretických kapitolách jsem se zabývala vytvořením podkladů, které tvoří základ celé práce. Aby bylo možné vyhledávat konkrétní obrazná pojmenování, bylo důležité definovat, co to vlastně obrazné pojmenování je, proto jsem věnovala prostor jak vymezení pojmů souvisejících s metaforami, tak s kognitivní vědou. V části zaměřené na kognitivní lingvistiku pro mě byla stěžejní kniha George Lakoffa a Marka Johnsona *Metafory, kterými žijeme*. Dále jsem se v teoretické části zaměřila na publicistiku, publicistický styl a především na to, jak s metaforami v publicistice pracuje Bohumila Junková v knize *Jazyková dynamika současné publicistiky*.

Praktickou část této práce tvoří dokumentace dat excerpovaných ze všech červencových čísel *MF Dnes* z roku 2015, která jsem roztřídila podle jejich příslušnosti k jednotlivým konceptuálním schémátům a konceptům. U každé metafory je také zohledněn kontext a konotace.

Cílem této práce není pouze kvantitativní analýza či srovnání dvou zdrojů, ale kognitivní analýza vyhledaných dat, která by mohla být přínosem v oblasti lingvistiky a také dalších oborů propojených s kognitivní vědou.

ii. Kognitivní lingvistika

2.1 Kognitivní věda

Vznik kognitivní vědy můžeme datovat do 70. let 20. století, kdy byla založena Společnost pro kognitivní vědu. Sloučením několika zdánlivě nepropojitelných oborů jako psychologie, neurologie, lingvistiky, počítačové vědy a filozofie vznikla syntéza, kterou je právě kognitivní věda. Díky tomuto interdisciplinárnímu propojení je kognitivní věda rozmanitá a umožňuje výzkum z více možných perspektiv, protože každý ze jmenovaných vědních oborů reflektuje kognici z různých hledisek.

Na rozvoji kognitivní psychologie se významně podílel americký filozof a lingvista Noam Chomsky, který svojí polemikou s teorií Burrhuse Skinnera o verbálním chování zpochybnil do té doby převažující behavioristický přístup ke studiu jak lidské psychologie, tak ke studiu jazyka. Teorii mentalismu jazyka, která se pak dostala do popředí vědeckého zájmu, můžeme označit jako předchůdkyni kognitivistických přístupů v lingvistice. (SCHWARZOVÁ, 2009, s. 11)

2.2 Historie kognitivní lingvistiky a její představitelé

Kognitivní lingvistika je mezi ostatními jazykovědnými disciplínami poměrně nová, její vznik můžeme zařadit do 80. let 20. století. Od té doby se velice rychle vyvíjí a její význam v jazykovědném výzkumu roste. Hlavní rozdíl oproti dřívějšímu pojetí jazyka spočívá, jak už bylo naznačeno v předchozí části, v propojení lingvistiky s psychologií, filozofií a dalšími obory. Před etablováním kognitivního přístupu k lingvistice převažovalo strukturalistické pojetí, jehož cílem bylo zkoumat jednotlivé struktury jazyka a vztahy mezi nimi. Kognitivní lingvistika však na jazyk nenahlíží pouze jako na samostatnou jednotku, u které je třeba zkoumat její konstrukci, ale také jako na zdroj informací o lidské mysli, vnímání světa nebo o kultuře. Irena

Vaňková se ke směřování lingvistiky ve 20. století v článku *Člověk a jazykový obraz (přirozeného) světa* vyjadřuje takto: „(...) zřetelný posun od akcentu na jazykový systém – a jeho strukturní vlastnosti – k zájmu o fungování jazyka v komunikaci, o jeho pragmatickou dimenzi, je přibližně od sedmdesátých let patrný i v naší jazykovědě.“ (VAŇKOVÁ, 1999, s. 283)

Schwarzová ve svém *Úvodu do kognitivní lingvistiky* uvádí dva hlavní proudy kognitivní lingvistiky – modulární a holistický. Modulární přístup je úzce propojen s generativní lingvistikou a lze u něj vyzorovat také znaky lingvistického funkcionalismu. Základem tohoto přístupu je tedy modul, v tomto případě se jedná o jazyk, který je izolovaný od ostatních systémů znalostí. Je možné jej dále rozčlenit na složky, a to na morfologickou, syntaktickou, sémantickou a fonologickou. Zastánci modulárního přístupu se zajímají v první řadě o modelování formální kompetence. (SCHWARZOVÁ, 2009, s. 41)

Hlavním rysem holistického přístupu je naopak propojení jazyka a dalších kognitivních schopností člověka, přičemž cílem holistického bádání je vytvořit soubor univerzálních principů, jako je např. tvorba pojmů, kategorizace, tvorba metafor a další. (BEDNÁRIKOVÁ, 2013, s. 42)

Klíčovými osobnostmi kognitivní lingvistiky jsou George Lakoff a Ronald Langacker, kteří přinesli dvě významné teorie – teorii kognitivní metafory (Lakoff) a koncept kognitivní gramatiky (Langacker). Za průlomové můžeme označit dílo *Metafory, kterými žijeme* George Lakoffa a Marka Johnsona z roku 1980, díky kterému došlo k výraznému zviditelnění a popularizaci kognitivní lingvistiky. Kouzlo *Metafor* spočívá především v jejich srozumitelnosti, protože autoři problematiku popisují a dokládají na příkladech takovým způsobem, že i laikovi stačí základní orientace v lingvistických termínech, aby tématu porozuměl. Kognitivní lingvistikou se zabývá i další kniha George Lakoffa *Ženy, oheň a nebezpečné věci*. Kromě dvojice Lakoff a Johnson přispělo v oblasti kognitivní lingvistiky také další duo jazykovědců, a to Gilles Fauconnier s Markem Turnerem, kteří v knize *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities* popsali teorii conceptual blending neboli konceptuálního tvoření slov, která popisuje

proces tvorby pojmů jako kognitivní operaci, která spočívá v kombinování slov, obrazů a myšlenek do určitých mentálních vzorců, ze kterých pak vzniká význam. (FAUCONNIER, TURNER, 2002)

V České republice se kognitivní lingvistikou zabývá například Irena Vaňková, která vydala knihu *Nádoba plná řeči*, kde se věnuje propojení řeči s dalšími vědními obory, jako je filozofie nebo sémiotika a také metaforickými konceptualizacemi řeči. (VAŇKOVÁ, 2007) Kromě této publikace napsala ve spolupráci s Ivou Nebeskou, Lucií Saicovou Římalovou a Jasňou Šlédrovou knihu *Co na srdci, to na jazyku*, ve které autorky shrnují základní teze kognitivní lingvistiky včetně praktických příkladů.

Dalším českým autorem pracujícím s kognitivním přístupem k jazyku je Vladimír Chrz, jehož práce se pohybuje na pomezí psycholingvistiky a neurolingvistiky. Jeho stěžejním dílem v této oblasti je kniha *Metafory v politice* a dále studie *Psychologie metafor I a II*, které vyšly v časopise *Československá psychologie*.¹

Významné práce v oblasti kognitivní lingvistiky vznikají také v Polsku, jmenovat můžeme například Jerzyho Bartmińskiho, který se ve svém díle orientuje na „aspekty sociální, totiž fakt svébytné konceptualizace světa uložené v každém jazyce a směřující k rekonstrukci jazykových obrazů světa, resp. jeho fragmentů.“ (UHLÍŘOVÁ, 2006)

2.3 Onomaziologie

Pojem onomaziologie definuje *Encyklopedický slovník češtiny* jako „obecnou teorii pojmenovávání, která sleduje problematiku pojmenovávacího aktu, zkoumá, na základě jakých prostředků jsou v daném jazyce vyjadřovány určité obsahy (významy, funkce).“ (KARLÍK, NEKULA, PLESKALOVÁ, 2002, s. 294) Opačným procesem onomaziologie je sémaziologie.

---

1 PSYCHOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY, v. v. i. *Doc. PhDr. Vladimír Chrz, Ph.D.* [online]. [vid. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.psu.cas.cz/people-contacts/cv/chrz/>

Pojmotvorný proces nebo také pojmotvorný akt definuje Marie Čechová ve své publikaci *Čeština – řeč a jazyk* jako „přiřazování jazykového výrazu k pojmenovávanému jevu, k obsahu vědomí.“ (ČECHOVÁ, 2011, s. 42) Nelze zaměňovat pojem pojmenování za výpověď a naopak, i přestože jsou oba procesy součástí sdělovacího aktu, protože základní funkcí pojmenování je podle Čechové slovo a výpověď je funkcí věty. Pojmenování může být jak jednoslovné (slovo značkové, odvozené, složené, zkratkové, zkrácené), tak víceslovné (sousloví, multiverbismy, frazémy).

Význam slova je spojen s realitou nepřímo a vztah mezi výrazovou a významovou stránkou je nejčastěji konvenční – je tedy pouze otázkou zvyku, že například slovo pes označuje konkrétní domácí zvíře. Existuje ale také zprostředkovaný vztah mezi výrazovou a významovou stránkou, kdy slovo odkazuje k dalším výrazům a jedná se tedy o popisné pojmenování.

Zvláštní kategorii tvoří onomatopoeia, slova zvukomalebná, která reflektují skutečnost přímo. Pojmenování mohou být jednoznačná, tedy bez jakéhokoliv přeneseného významu, ale také nepřímá, což je oblast, do které spadají právě metafora. (IBID., s. 42–51)

Propojení onomaziologie a kognitivní lingvistiky reflektuje mimo jiné i Vladimír Chrz ve své studii *Metafora v politice*, kde uvádí, že „metafora, přestože nachází svůj výraz v jazyce, je především záležitostí pojmotvorných procesů.“ (CHRZ, 1999, s. 10)

Pro správné uchopení pojmů tropa, metafora nebo metonymie je důležité porozumět také teorii jazykového znaku, která je spjatá se jménem švýcarského jazykovědce Ferdinanda de Saussura. Jazykový znak (signe) se v saussurovském pojetí skládá ze dvou složek, které původně Saussure nazval jako akustický obraz a pojem, později však upřednostnil termíny signifiant (označující) a signifié (označované), které využíváme i dnes. Tyto dvě části znaku jsou bilaterální, tedy označující nemůže existovat bez označovaného a naopak, ale jejich propojení je nemotivované a znak nabývá hodnoty až jako součást systému dalších znaků. (SAUSSURE, 2007) „Pokud označíme pro strukturní lingvistiku za klíčový pojem langue – jazyk, jazyk jako sys-

tém, a pro jazykovědu orientovanou komunikačně parole – mluvu (...) kognitivně a kulturně zaměřené zkoumání je nejbližší třetímu saussurovskému pojmu. Je to langage – řeč, řeč jako lidská schopnost a činnost spjatá mimo jiné s naší tělesností a životní praxí.“ (VAŇKOVÁ, NEBESKÁ, SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, ŠLÉDROVÁ, 2005, s. 27–28)

I přesto, že je Saussurovo pojetí znaku v lingvistice zásadní pro pochopení procesu pojmenovávání, je v něm přehlížen zásadní fakt, a to vliv interpretace znaku subjektem. Tuto mezeru ale vyplňuje právě kognitivní lingvistika, kdy je také podle Ireny Vaňkové právě konceptualizace (= pojmotvorný proces), úzce propojena s jazykem, tedy že lidský pojmový systém má metaforickou povahu a naše poznání a prožívání specificky strukturuje. (VAŇKOVÁ, 2007, s. 69) Podle autorek publikace *Co na srdci, to na jazyku* kognitivismus „silně relativizuje tradiční saussurovské dichotomie“, což vysvětlují odklonem od přísného oddělování jednoho vědního oboru od jiného a přechodem k prolínání jednotlivých disciplín. (IBID., s. 29)

iii. Metafora

3.1 Klasické pojetí metafory

„Metafora je přenesení jména jedné věci na druhou, buď z rodu na druh nebo z druhu na rod nebo z jednoho rodu na jiný nebo podle obdoby“ definoval už více než 300 let před naším letopočtem Aristotelés v *Poetice*. (ARISTOTELÉS, 1999, s. 370)

V rámci tradiční lingvistiky je metafora spolu s metonymií a synekdochou řazena mezi figury, tedy syntagmaticko-paradigmatické lexikálně-morfologické modifikace výrazů různého typu, chápané jako vědomé odchylky od běžné normy výrazu. Souhrnným názvem pro tyto tři pojmy jsou tropy. (ČERMÁK, 1994, s. 37–38) Odlišnost jednotlivých trop definuje Čermák v *Jazyku a jazykovědě* takto: „Metafora funguje na principu podobnosti, metonymie na principu soumeznosti a synekdocha na principu pars pro toto.“ (IBID., s. 220) Samotnou metaforu charakterizuje jako „přenesení nebo posun významu slova, vzniklý na kombinatorickém základě.“ (IBID., s. 220) Poukazuje také na omezené možnosti lingvistiky v oblasti výkladu literárních textů, které označuje jako lingvisticky neurčité a neexplicitní, tudíž podle něj jednoznačná lingvistická interpretace metafor není možná. Hlavní problém při studiu metafor spatřuje v nemožnosti jejich automatické identifikace v korpusech. (IBID., s. 60–61)

Problematikou metafor, jejímu vymezení a možnostmi třídění se zabýval také J. V. Bečka ve svém příspěvku pro časopis *Naše řeč*. Metaforu definuje takto: „Podkladem metafor je označení věci oklikou přes slovo, které běžně označuje věc něčím podobnou. Mezi pojmem, jehož slovní označení se bere za pojmenování (obraz metafor), a pojmem, který má být takto pojmenován (základ metafor), je vztah podobnosti. Podobnost může být rozmanitého rázu a stupně, bývá nápadná, ale též obvyklému pohledu skrytá, týká se základních znaků pojmu, ale též znaků podružných, průvodních a může být i náhodná, vázaná jen na prchavý okamžik.“ (BEČKA, 1971) Jak bylo zmíně-

no výše, Bečka ve svém příspěvku reflektuje problém, který může při práci s metaforami nastat, a to jejich obtížné řazení do určitých skupin. Vzhledem k různorodosti obrazných pojmenování existuje více možností, jak k jejich členění přistupovat. Za nejvhodnější způsob považuje třídění na základě formy, ale ne pouze formy vnější, jako zásadní označuje rozdíly sémantické, tedy není důležitá jen samotná metafora, ale také kontext. (IBID., 1971)

Klasickou cestou při popisu metafory se vydal i Josef Peterka v *Teorii literatury pro učitele*, kde definuje metaforu jako entitu, která „zakládá obrazný význam na vnitřním pnutí.“ (PETERKA, 2007, s. 152) Vzhledem k tématu práce považuji za důležité zmínit, jak postupují při dělení metafor do různých typů jazykovědci, kteří jsou zástupci nekognitivního přístupu.² Prvním typem je **personifikace**, tedy taková metafora, která přenáší lidské vlastnosti na neživé předměty a druhým **naturifikace**, která je jejím opakem. Výčet pokračuje **reifikací**, což je zvěcnění, **synestezií**, při které je jeden smyslový vjem substituován jiným a **oxymóronem**, kdy dochází ke spojení navzájem protikladných slov. Dále Peterka uvádí **metaforické epiteton**, tedy přívlastek shodný s přeneseným významem, **definiční metaforu**, jež je vyjádřena přístavkem nebo přísudkem, **genitivní metaforu**, kdy je využita neobvyklá vazba podstatného jména a neshodného přívlastku, **rozptýlenou metaforu**, která je polysémantická a lze na ni pak nahlížet jako na symbol. Mezi rozsáhlejší typy obrazných pojmenování řadí **rozvitou metaforu**, při jejímž využití na sebe přenesené významy navazují a prolínají i celé dílo a také **metaforický blok**, kde dochází ke kumulaci většího množství metafor. Jako poslední definuje **nevlastní** neboli **synekdochickou metaforu**, jejíž obraznost stojí spíše na pochopení kontextu, než v samotné obrazné konstrukci. (IBID., s. 153–155)

Různé druhy obrazných pojmenování definuje také Bohumila Junková v knize *Jazyková dynamika současné publicistiky*, kde se zabývá i spíše klasickým výkladem metafory a jako příklady uvádí konkrétní metafory získané

---

2 Jeho třídění je založeno na práci Jiřího Pavelky *Anatomie metafory* (1982).

z publicistických materiálů. Jako první druh obrazného pojmenování vymezuje **přirovnání**, které se od metafory odlišuje užitím spojky jak/jako. Dalším typem je **personifikace**, kterou formuluje stejně, jako výše Peterka. Následuje **perifráze**, jíž definuje jako „metonymický obrazný prostředek se zesílenou funkcí hodnotící představuje v publicistických komunikátech pojmenování nové, aktualizované, korespondující s dobou.“ (JUNKOVÁ, 2010, s. 141) Čtvrtým typem je **katachréze**, ve které dochází ke spojení dvou různých tematických oblastí, mezi kterými je logický rozpor. Dále **synekdocha**, tu Junková definuje jako nejvýraznější a zároveň nenápadný prostředek metonymie. Jako poslední vyčleňuje **tažené metafory**, jež popisuje jako náročná a vzájemně propojená obrazná pojmenování. (IBID., 138–146)

3.2 Metafora v kognitivní lingvistice

Základem teorie George Lakoffa je konceptuální nebo také pojmová metafora, kterou Bednáriková v *Úvodu do kognitivnej lingvistiky* definuje jako „centrálný princip sémantiky prirodzeného jazyka.“ (BEDNÁRIKOVÁ, 2013, s. 44) Lakoff se vymezuje proti klasickému vnímání metafory jako protikladu k běžně užívanému jazyku, metafory jako součásti uměleckých textů. To, jak jsou metafory propojené s naším životem, ukazují Lakoff a Johnson v *Metaforách, kterými žijeme* na příkladu úsloví **čas jsou peníze**. Tato metafora má kořeny v historii západní kultury, kde tradičně funguje systém přímé úměry mezi odpracovaným časem a výší odměny. S časem se proto spojují i pojmy, které lze stejně použít i ve spojení s penězi, například **plýtvat časem, investovat čas do něčeho, šetřit čas** a podobně. Z tohoto příkladu je tedy patrné, že „je možno metaforickým důsledkovým vztahem charakterizovat koherentní systém metaforických pojmů a jemu odpovídající koherentní systém metaforických významů pro tyto pojmy.“ (LAKOFF, JOHNSON, 2002, s. 21)

Metafory tedy podle Lakoffa a Johnsona nefungují nahodile, ale naopak tvoří systém založený na lidském vnímání určitých schémat, na zažitých konvencích, tudíž si často ani nemusíme být vědomi toho, kolik obrazných

pojmenování při komunikaci využíváme. Kromě výše zmíněného příkladu uvádějí v *Metaforách, kterými žijeme*, autoři i další: „Pokud máš dobrý nápad, pokus se jej **zachytit** do slov. To jsou jenom **prázdná** slova.“ (IBID., s. 23) Lakoff a Johnson operují také s pojmem **potrubní metafora**, jehož autorem je americký vědec Michael J. Reddy, jenž přišel s celou teorií **conduit metaphor**, podle které funguje celá struktura jazyka: Myšlenky/významy jsou objekty. Jazykové výrazy jsou nádoby. Komunikace je posílání. Vyvozují také fakt, že „slova a věty mají význam samy o sobě, aniž by to záviselo na nějakém kontextu nebo posluchači.“ (IBID., s. 23) Připouštějí ale, že toto tvrzení neplatí ve všech případech a samozřejmě existuje velké množství případů, ve kterých izolovaná věta bez kontextu postrádá smysl.

Stejně jako Lakoff a Johnson se proti omezenému vnímání metafory pouze jako literárního prostředku staví i Irena Vaňková v *Nádobě plné řeči*. Tvrdí, že „metafora se netýká zdaleka pouze jazyka a verbálního vyjadřování, a že také nepatří pouze mezi tropy: že je součástí našeho běžného vyjadřování, myšlení a vztahu ke světu vůbec.“ (VAŇKOVÁ, 2007, s. 68) Ztotožňuje se s teorií konceptuální metafory, považuje ji za pojmotvornou a kognitivní pojetí podle ní umožňuje širší pohled na metaforu jako na přirozenou a nevědomou součást lidského myšlení. (IBID., s. 68–69)

Vaňková také v *Nádobě plné řeči* zmiňuje jeden z důležitých rysů kognitivní lingvistiky, což je antropocentrismus. Uvědomování si a vnímání vlastního těla umožňuje člověku porozumět konceptuálním schémátům (nádobu, nahoře – dole, cesta apod.), ze kterých vznikají řetězce dalších pojmů a právě tyto pojmové struktury jsou přítomny v základech jazykových významů. (IBID., s. 74)

3.2.1 Typy metafor

Lakoff a Johnson v *Metaforách, kterými žijeme*, rozdělují obrazná pojmenování na strukturní, orientační a ontologické. Strukturní metaforu definují jako pojem nebo oblast pojmů strukturalizovanou podle jiného, často

vychází právě ze zažité kulturní zvyklosti, jak bylo výše ukázáno na rčení **čas jsou peníze**. Metafora orientační je motivována směry, tedy nahoře – dole – vpředu – vzadu atd., kdy se význam směrů různí podle dané kultury. V našem kontextu je nahoře vnímáno jako pozitivní, dole jako negativní, o čemž svědčí například sousloví **cítit se pod psa**. Ontologické metafory neboli metafory entit a substancí vychází z lidské zkušenosti, díky které může uživatel jazyka „odkazovat (provádět referenci), třdit je do kategorií, zařazovat je do skupin a kvantifikovat je – a s pomocí těchto prostředků o nich také rozumně uvažovat.“ (LAKOFF, JOHNSON, 2002 s. 39) Jako druh ontologické metafory označují personifikaci neboli zosobnění, kdy jsou nepersonálnímu objektu přiřazeny lidské vlastnosti nebo činy. Jako příklad uvádějí pojem **inflace**, který je obecně vnímán spíše negativně, a proto jsou mu přiřazovány vlastnosti, které jej staví do pozice protivníka člověka (inflace zaútočila..., nepřítelem je teď inflace, inflace zničila...). (IBID., s. 47–48)

Dalším procesem podobným metafoře, kterým se Lakoff a Johnson zabývají, je metonymie. Princip metonymie spočívá v tom, že „zde užíváme jedné entity k tomu, aby odkazovala na jinou, která má vůči ní jistý vztah.“ (IBID., s. 49) Hlavní rozdíl mezi metaforou a metonymií je ten, že „umožňuje zaměřit se speciálněji na jisté aspekty toho, k čemu se odkazuje.“ (IBID., s. 51) Stejně jako metafora, ani metonymie není pouze básnickým nebo jazykovým prostředkem, ale je součástí našeho vyjadřování i myšlení. Jako příklady užití metonymie, se kterým se můžeme setkat při běžné konverzaci, uvádí záměnu části za celek (**holé lebky** prostě neuznávám), výrobce za výrobek (má ve své pracovně jednoho **Picassa**), předmět za uživatele (**metro** zase stávkuje), řídící za řízeného (**Napoleon** prohrál u Waterloo), instituce za lidi za ni odpovědné (**armáda** chce znovu zavést vojenskou povinnost), místo za instituci (**Wall Street** zachvátila panika) a místo za událost (**Temelín** ohrozil naše zahraniční vztahy). (IBID., s. 52)

Je tedy zřejmé, že na rozdíl od zažitého vzorce **tropy = metafora + metonymie + synekdocha**, který můžeme pozorovat např. ve výuce českého jazyka na základních školách, kde jsou tyto tři tropy vnímány jako rovno-

cenné, Lakoff a Johnson pracují s hierarchií, kdy jeden pojem je nadřazen jinému. Konkrétně metafora je sice na stejné úrovni s metonymií, i když se jedná o dva různé procesy, ale synekdochou definují jako „zvláštní případ metonymie.“ (IBID., s. 50)

Metonymie, stejně jako metafory, podléhají určitému systému zakořeněnému hluboko v našich zvyklostech. Na příkladu *jednoho Picassa v pracovně* autoři dokládají, že právě kategorie vztahu umělec – dílo v nás vytváří pocit úcty, protože většina lidí Picassa zná a ví, že se jedná o slavného malíře. Ukotvení metonymií v kulturním kontextu je podle Lakoffa a Johnsona o něco více zřejmé než u metafor, protože „je obvykle spjato s přímými fyzickými, nebo kauzálními asociacemi.“ (IBID., s. 53)

Do protikladu metafor, kterými žijeme, staví Lakoff a Johnson metafory, kterými nežijeme. Jde o případy izolovaných obrazných pojmenování, které sice jsou zakořeněné v běžném jazykovém úzu, ale jedná se o jedinečné, dále se nerozvíjející výrazy, které nejsou z kognitivního hlediska nijak zajímavé. Jako příklad použili autoři metaforu fungující na principu *hora je člověk*, která má pouze jednu běžně užívanou variantu, a to *úpatí hory*. (IBID., s. 72)

Existuje ale také možnost, že metafora zcela neodpovídá konceptuální teorii, která je založena na zkušenostních vzorcích společných pro celé lidstvo. Tuto eventualitu bere v úvahu Vladimír Chrz, jenž na konkrétním příkladu dokazuje, že zvláště v publicistice se objevují metafory, které mají v textu pouze funkci aktualizací a nezapadají do představových schémat navržených Georgem Lakoffem a Markem Johnsonem. Tímto příkladem je metaforické vyjádření z *Lidových novin*: „Rusko má vidět do aliančního hrnce, mít možnost vidět do ingrediencí, které do něj přijdou, ale do definitivní podoby oběda zasahovat nesmí.“ Přestože příprava pokrmů je činnost již odpradáвна sdílená celou civilizací, nepovažuje Chrz toto obrazné vyjádření vzhledem ke kontextu celého článku za dostatečně zažitý stereotyp, aby mohlo být řazeno mezi konceptuální metafory. Takovéto využití přeneseného výrazu hodnotí jako snahu „ilustrovat či ‚vyšperkovat‘ na příslušné metafoře nezávislou argumentaci.“ (CHRZ, 1999, s. 76–77)

3.2.2 Řazení metafor do představových schémat

S myšlenkou konceptuálních neboli představových schémat přišli George Lakoff a Mark Johnson. Pracují opět s faktem, že některé stereotypy jsou v lidské mysli hluboko zakořeněné, tedy že vytváří právě „image schemas“. Už výše byla zmíněna některá obecnější představová schémata, například nahoru – dolů. Vzhledem k tomu, že přístup Lakoffa a Johnsona ke kognitivní lingvistice je antropocentrický, jsou i představová schémata vykládána na tomto principu. Ve své studii *Metafory v politice* představová schémata přehledně shrnuje Vladimír Chrz, tudíž pro tuto práci využiji jeho interpretaci. S totožnými konceptuálními schématy pracuje i Irena Vaňková v *Nádobě plné řeči*, která konkrétní podoby schémat dokládá na básních Jana Skácela.

Představové schéma **kontejner** pracuje s předpokladem, že vnímáme své tělo buď jako nádobu, ve které se něco nachází, nebo naopak jako těleso, které se nachází uvnitř nějaké nádoby. Jako příklad tohoto schématu můžeme uvést metafory **být plný naděje** nebo **být uvnitř začarovaného kruhu**.

Druhé schéma **část – celek** je založeno na vnímání celku jako něčeho, co se skládá z více částí, přičemž jedno bez druhého nemůže existovat. I jedna část může reprezentovat celek, což dokazují například metafory **byl hlavou rodiny** nebo **hledáme nové tváře**.

Třetím schématem je **spojení**, které se projevuje hlavně u metafor týkajících se mezilidských a sociálních vztahů, kdy jako příklad uvádí Vladimír Chrz využití sloves **navázat** nebo **zpřetrhat** v souvislosti právě se vztahy.

Čtvrtým představovým schématem je dvojice **centrum – periferie**, která je postavena na vnímání centrálního jako více důležitého a periferního jako méně důležitého. Příkladem mohou být metafory obsahující substantivum srdce, tedy centrální orgán lidského těla, který má v našem kulturním kontextu silnou symbolickou hodnotu – **nacházel se v srdci Evropy, byl srdcem a duší kolektivu**.

Páté a poslední schéma *počátek – cesta – cíl* staví na předpokladu, že základní lidskou zkušeností je pohyb „odněkud někam“. Metafor na tomto principu existuje velké množství a často jsou spojené s lidským životem – *jít trnitou cestou, vybrat si špatnou cestu, prošlapat někomu cestu nebo nacházet se ve slepé uličce*. (CHRZ, 1999, s. 26–29)

iv. Publicistika

4.1 Funkční styly

Pojem funkční styl definují Čechová, Minářová a Krčmová v *Současné stylistice* jako „styl objektivní, interindividuální, mimopersonální, určitou abstrakci při sledování funkce komunikace, a to na rozdíl od individuálních stylů jednotlivců – stylů subjektivních, personálních.“ (ČECHOVÁ, MINÁŘOVÁ, KRČMOVÁ, 2008, s. 93) Eva Minářová ve *Stylistice češtiny* zmiňuje také obecnější rozlišení stylů na objektivní a subjektivní, přičemž funkční styl zařazuje mezi objektivní, tedy takové, kdy „je výrazně ovlivněn působením některého z objektivních stylovtvorných činitelů.“ (MINÁŘOVÁ, 2009, s. 12)

Základy pro toto kategorizování jazykové komunikace do stylů položil v první polovině 20. století Bohuslav Havránek spolu s Vilémem Mathesiem a je v nich tedy patrný vliv funkční lingvistiky. (IBID., s. 39) Tradiční stylistika v té době pracovala s rozdělením funkčních stylů do tří skupin, a to na styl odborný, umělecký a hovorový. (IBID., s. 39) Souvisejícím pojmem, se kterým pracoval Bohuslav Havránek, jsou funkční jazyky, které jsou v *Současné stylistice* vymezeny jako „soubory jazykových prostředků ustalující se pro potřeby realizace jednotlivých funkcí.“ (ČECHOVÁ, MINÁŘOVÁ, KRČMOVÁ, 2008, s. 94) „Rozdíl mezi funkčním jazykem a funkčním stylem je v tom, že funkční styl je určen konkrétním cílem každého jazykového projevu; jde o funkci projevu jazykového (neboli mluvy, ‚parole‘), kdežto funkční jazyk je určen obecným účelem normovaného souboru jazykových prostředků, je funkcí jazyka (‚langue‘).“ (HAVRÁNEK, 1932, s. 69)

Na Havránkovu práci navázali v průběhu 20. století další čeští jazykovědci, funkční stylistice se věnovali například Karel Hausenblas, Josef Václav Bečka nebo Alois Jedlička. Právě z Jedličkova rozdělení čtyř funkčních stylů vychází i současná klasifikace na styl prostěsdělovací, odborný, administrativní, publicistický, ke kterým byl později připojen styl administrativní a řečnický. (ČECHOVÁ, MINÁŘOVÁ, KRČMOVÁ, 2008, s. 97)

Klasifikace jednotlivých stylů je ale komplikovaná záležitost, především z důvodu existence mnoha různých způsobů, jak se dá na jejich diferenciaci nahlížet. Minářová v *Současné stylistice* navrhuje využít pro klasifikaci pouze jedno kritérium, a to funkci projevu, podle které pak rozděluje funkční styly na a) sdělovací, věcné – hovorový, odborný administrativní, publicistický, řečnický a b) esteticky sdělné – umělecký, řečnických projevů slavnostních, esejistický, některé žánry publicistického beletristického stylu. (MINÁŘOVÁ, 2009, s. 42)

Vzhledem k tomu, že stav jazykové komunikace nestagnuje, naopak vyvíjí se a mění, je logické, že „počet funkčních stylů v jazyce bude vždy přímo úměrný všem funkcím, které jazyk v procesu komunikace plní.“ (ČECHOVÁ, MINÁŘOVÁ, KRČMOVÁ, 2008, s. 101)

4.2 Publicistický styl

Autorky *Současné stylistiky* definují publicistický styl jako „zobecněné a nadřazené označení pro stylové ztvárnění všech žurnalistických textů (verbálních komunikátů), které vedle své funkce informativní (zpravovací, sdělné, komunikační) plní ještě funkci persvazivní, působící, ovlivňovací.“ (ČECHOVÁ, MINÁŘOVÁ, KRČMOVÁ, 2008, s. 245) Publicistický styl lze v nejobecnější rovině rozdělit na dva druhy, v závislosti na formě – mluvený a psaný. Vzhledem k zaměření této práce bude větší prostor věnován publicistice psané, tj. „styl textů periodického tisku.“ (IBID., s. 245)

Jedná se o jeden z nejvýrazněji se měnících funkčních stylů, a to především kvůli jeho funkci, což je podávat aktuální, srozumitelné a výstižné informace tak, aby byly vhodné pro co nejširší publikum. Tento fakt také vede k výraznému propojení publicistického stylu s dobovým kontextem, tudíž můžeme rozčlenit publicistické stylové prostředky na stálé, tedy automatizované a na proměnné, tedy aktualizované. (MINÁŘOVÁ, 2009, s. 56–57)

Publicistické texty podle Čechové, Minářové a Krčmové podléhají modelovosti, která vyplývá z toho, že určité typy zpráv se v médiích často

opakuji a liší se pouze obsahem. V tomto směru tedy můžeme sledovat určité napětí, kdy publicisté balancují na hraně mezi záměrnou stereotypností a na jejím cíleném porušování. (ČECHOVÁ, MINÁŘOVÁ, KRČMOVÁ, 2008, s. 249)

Jedním ze způsobů jazykové aktualizace jsou „módní výrazy a výrazy odrážející dobu vzniku.“ (IBID., 253) Jejich typ a frekvence se proměňují podle aktuální politické a společenské situace, jako příklad uvádí autorky v *Současné stylistice* pojmy **lídr**, **boss**, **konsensus** nebo **firemní know how**. Vzhledem k tomu, že publikace vyšla v roce 2008, je dnes už možné vnímat například pojem **lídr** jako naprosto běžnou součást jazykového úzu. Právě tento postupný přechod často užívaných pojmů z oblasti aktualizovaných stylových prostředků do automatizovaných je poměrně běžný, viz například termíny zavedené v 90. letech jako **privatizace** nebo **internetové bankovníctví**, které už dnes nejsou nijak zvláštní. Pokud je stylový prostředek v určitém období nadužíván, přechází z kategorie ustáleného spojení až do novinářského klišé. (IBID. 253–254)

Další možností, jak ozvláštnit publicistický text, jsou obrazná vyjádření. Stejně jako módní výrazy podléhají frekventované metafory automatizaci, což Čechová, Minářová a Krčmová dokazují například na sousloví **pád železné opony** – to bylo v 90. letech nové, aktuální, ale v současnosti jde o ustálené slovní spojení. Obrazná pojmenování využívaná v publicistice jsou v zájmu srozumitelnosti spíše jednoduššího charakteru, často se objevuje personifikace nebo „parafráze kulturních frazémů, aluze literárních výroků, reminiscence kulturních a historických událostí.“ (IBID., s. 252–253) Blízko k obrazným vyjádřením mají frazémy a idiomy, za nejrozšířenější označují Čechová, Minářová a Krčmová frazémy lidové a kolokviální, např. **mít svatou trpělivost** nebo **nechat si otevřená zadní vrátka**. Za odvětví, kde se frazémy vyskytují nejčastěji, považují autorky sportovní zpravodajství, ze kterého typicky sportovní sousloví pronikla i do ostatních odvětví, příkladem může být **nasadit laťku vysoko**. (IBID., 255–256)

4.3 Jazyková dynamika v publicistických materiálech

Problematikou využívání jazykových prostředků a zkoumáním jazykového materiálu v publicistických textech se soustavně zabývá Bohumila Junková, která o tomto tématu v roce 2010 vydala knihu s názvem *Jazyková dynamika současné publicistiky*. Právě tato publikace je hlavním zdrojem informací v této kapitole.

Junková svůj výzkum prováděla na materiálu sesbíraném za téměř dvě dekády z různých deníků vydávaných v České republice po roce 1989. Kromě seriózního tisku typu *Hospodářských novin* nebo *MF Dnes* shromažďovala data i z bulvárních deníků, jako je například *Blesk* nebo *Aha!*. Cílem jejího výzkumu bylo reflektovat vývoj jazyka v oblasti publicistiky a třídění užívaných jazykových prostředků. Pro tuto práci je klíčová část pojednávající o frazeologických prostředcích, jejich typech a frekvenci výskytu. (JUNKOVÁ, 2010, s. 5–6)

Stejně jako Čechová, Minářová a Krčmová, zastává Junková názor, že obrazná pojmenování jsou v publicistických textech užívána především za účelem aktivizace recipienta a oživení textu samotného. Stejně tak se ztotožňuje s dělením obrazných pojmenování na automatizovaná, tedy zažitá a méně aktivizační, a aktualizovaná, která mohou vykazovat větší míru expresivity. Nejčastější výskyt metafor autorka vysledovala v analytických publicistických žánrech, jako jsou úvodníky, komentáře a podobně.

Jako nové typy schematických skupin excerpovala Junková tyto nejfrekventovanější: hry karetní a šachové, pohádky, divadlo a film, hudba, sport, lékařství, neživé předměty, oděvy a oblékání, vaření a potraviny, lidské tělo, příroda, zemědělství, živočichové, doprava, vojenství a války, meteorologie a další. Zmiňuje také důležitý aspekt konotace, kterou je možné vysledovat právě výkladem obrazných pojmenování. (IBID., s. 123–137)

v. Metodologie, cíle práce a hypotézy

Tématem práce je analýza metafor excerptovaných z publicistických materiálů, zkoumaná data pochází z deníku *Mladá fronta DNES*. Aby bylo množství dat dostatečně reprezentativní, provedla jsem výběr ze všech čísel deníku z července roku 2015. Pro analýzu jsem zvolila kvalitativní metodu hodnocení, která bude doplněna o některé kvantitativní údaje.

Vyhledaný materiál bude analyzován a tříděn se zřetelem ke konceptuálním schémátům definovaným Lakoffem a Johnsonem:

1. kontejner/nádoba
2. část – celek
3. spojení
4. centrum – periferie
5. počátek – cesta – cíl

Tato schémata by mohla vzhledem ke své univerzálnosti a širokému záběru pokrýt všechny typy nalezených obrazných pojmenování. Publicistické texty však díky svému charakteru přináší nové možnosti při využívání metafor a tím i nové schematické koncepty, které je možné definovat a analyzovat. Proto je hlavním cílem této práce nové koncepty vyfiltrovat, pojmenovat a ukázat na konkrétních příkladech, jak se uplatňují a na jaké oblasti lidské činnosti jsou aplikovány.

Důležitou skupinou, kterou budeme reflektovat, jsou metafory, které mají pouze aktualizační charakter, tedy slouží pouze k ozvláštnění textu a upoutání pozornosti čtenáře, avšak nespádají do žádného konceptuálního schématu, ani nového konceptu.

Dalším faktorem zahrnutým do analýzy je konotace obrazných pojmenování, tedy jestli jsou konkrétní metafory použity za účelem vyvolání pozitivní, neutrální nebo negativní reakce recipienta. Všechny metafory jsou

tudíž uvedeny včetně úzkého kontextu, kterým je v tomto případě celá věta nebo souvětí a pokud je to nutné, jsou doplněny o další souvislosti.

Kvantitativní oblast spočívá ve vyhodnocení poměru, v jakém byla v červencové *Mladé frontě DNES* zastoupena jednotlivá představová schémata, a také ve zjištění poměru pozitivních, neutrálních a negativních konotací.

Hypotéza 1: Nejčastěji zastoupeným schématem bude kontejner/nádoba.

Hypotéza 2: Vyskytnou se metafory, které nebude možné zařadit do žádného ze schémat, ale bude možné navrhnout nový fungující koncept a také metafory, které budou spojovat již definovaná konceptuální schémata s novými koncepty, jež vyplynou z této práce.

Hypotéza 3: Vyskytnou se metafory, ve kterých se bude prolínat více konceptů.

Hypotéza 4: Vyskytnou se metafory, které nebude možné zařadit do žádného ze schémat, a ani nebude možné vytvořit nový odpovídající koncept, tudíž se bude jednat o metafory vytvořené pouze za účelem aktualizace.³

---

3 Viz teorie Vladimíra Chrze v kapitole 3.2.1 *Typy metafor*.

Praktická část

Jak bylo naznačeno v předchozí kapitole, konceptuální schémata a jejich příkladům se zevrubně věnovali nejen Lakoff a Johnson, ale také další jazykovědci, proto se jimi v této práci budu zabývat pouze stručně a největší prostor bude věnován novým konceptům. Tyto koncepty fungují na stejném principu jako konceptuální schémata, jedná se o soubory metafor, které přenáší pojmenování systematicky z jedné oblasti do druhé.

vi. Konceptuální schémata

6.1 Nádoba/kontejner

Schéma nádoba/kontejner se ve vyhledaných metaforách vyskytlo v různých variacích, kdy nádobou není pouze jakési duté těleso, ovšem může se jednat například o „nádobu“ vytvořenou z nepevného materiálu, kupříkladu měšec, vak či kapsa. Další obměnou schématu je stavba nebo budova, která tvoří ohraničený prostor a je tak možné interpretovat ji jako určitý druh nádoby. Jako schéma nádoba byla často konceptualizována ekonomická situace a problematika s ní související, především pak v souvislosti s aktuální řeckou krizí.

1

Řekové jsou podle všeho připraveni na to, že si teď **sáhnou na dno**.

Na konceptuální schéma nádoby v případě této metafory odkazuje využití pojmu *dno*, pomocí kterého zde autor přibližuje tristní finanční situaci Řeků. Ze souvislost mezi finanční situací a nádobou lze vyvodit koncept **ekonomika je nádoba**. Tato metafora může zároveň souviset i se schématem centrum – periferie, kdy dno představuje krajní situaci, ve které je možné se ocitnout. Konotace tohoto obrazného pojmenování je tedy negativní.

2 Státy eurozóny se zajímavě rozdělily podle toho, jaký mají vztah k projektu eura a – což je důležité – podle toho, co v posledních letech prožily a jak **mají hluboko do kapsy**.

Opět se jedná o přenesený popis zadluženosti Řecka, navíc související s ošacením. Je tedy možné sledovat, že koncept peněz je asociován s představou nádoby jako objektu, odkud peníze bereme a kam je ukládáme. Tento vztah vychází z mentálního vzorce, že majetek je třeba schraňovat a bránit, proto je nutné jej uzavírat dovnitř nějaké nádoby, ať už si představíme středověkou truhlu, novodobý trezor, peněženku nebo obyčejné kapsy, jako v tomto případě. Konotace je negativní, protože ukládání peněz do kapsy se může jevit jako krajně nezodpovědné, což se dá promítnout i do chování zadlužené řecké vlády.

3 Řecké pomoc potřebují, ale nestačí jen **lít jim do dřavé kapsy** další peníze.

Opakovaně se setkáváme s konceptem ošacení, ovšem sloveso „lít“ ukazuje ke schématu nádoba a opět se jedná o konstrukt **ekonomika je nádoba**. I v tomto případě můžeme reflektovat spíše negativní vyznění metafor, která stejně jako v předchozích případech naznačuje neutěšenou ekonomickou situaci Řecka.

4 Je nebezpečné **házet je do jednoho pytle**.

Toto ustálené slovní spojení naznačuje, že existuje souvislost mezi vnímáním odlišné společenské skupiny (například jiná národnost, etnikum nebo náboženství) a představou jakéhosi uzavřeného, ohraničeného prostoru, z čehož plyne konstrukt **společnost je nádoba**. Konotace je negativní.

5 První kontakt, takové to **pootevření dveří**, které mohou zprostředkovat právě networkingová setkání, tvoří dle mého tak sedmdesát procent úspěchu při navazování nových obchodních vztahů.

Článek vyšel v rubrice Zaměstnání a pojednává o novém způsobu navazování mezilidských a pracovních vztahů, tedy o networkingu. Motiv budovy je zde uplatněn v souvislosti s konstruktem **kariéra je budova**. Pootevřené dveře v tomto přeneseném významu naznačují novou příležitost, tudíž je konotace pozitivní.

6.2 Část – celek

Schéma část – celek se objevilo ve zkoumaných materiálech pouze v malém počtu, společným prvkem nalezených metafor však bylo tematizování částí těla, například zraku, rukou nebo čela, což toto schéma propojuje s novým konceptem tělo/části těla. Ve spojitosti s tímto schématem jsem nevysledovala žádné převažující téma, metafory se vyskytovaly srovnatelně jak v rubrice sportovní, tak v ekonomické či názorové.

1 Na Teklehaimanota, staršího z dvojice, v sobotu **upíral zraky celý svět**.

V tomto případě se nejedná o pojmenování, ve kterém by část zastupovala celek, ale naopak, celek zastupuje část. Sousloví „celý svět“ vyjadřuje tu část lidstva, která v dané chvíli cyklistický závod sledovala a obrazné pojmenování tak vystihuje zvýšenou intenzitu pozornosti, která byla sportovci věnována. Konotace je neutrální.

2

V zemi od té doby **vládne tvrdou, ale osvícenou rukou**.

Metafory týkající se rukou nejsou nijak neobvyklé, sousloví **být někomu pravou rukou** nebo **držet nad někým ochrannou ruku** a podobné jsou automatizované a záměna části (ruka) za celek (osoba) je zde zřejmá. Konotace je pozitivní.

6.3 Spojení

Stejně, jako předchozí schéma, se ani spojení nevyskytovalo ve větším počtu, avšak společným námětem, který se objevil u dvou metafor ze tří, byl kruh, jako symbol spojení. Obrazných pojmenování fungujících na principu **kruh je spojení** existuje v českém jazyce vícero, například rodinný kruh, sourozenecké pouto nebo bludný kruh. Jak bylo řečeno v kapitole 3.2.2 *Řazení metafor do konceptuálních schémat*, metafory náležící ke schématu spojení se objevují především při popisu mezilidských vztahů a toto téma se v seriózním tisku neobjevuje příliš často. Metafory spadající do schématu spojení se vyskytovaly v různých rubrikách, ovšem ne v těch, které se zabývají klíčovými publicistickými tématy.

1

Táhneme za jeden provaz, jsme dobří kamarádi, dokonce mezi sebou řešíme i osobní problémy.

Tuto metaforu lze zařadit mezi automatizovaná slovní spojení a jejím prostřednictvím je v tomto případě vyjádřena sounáležitost mezi hráči ve fotbalovém týmu. Schéma spojení je zde vystiženo souslovím **jeden provaz**, které symbolizuje spolupráci skupiny lidí, kteří sdílejí společný cíl. Konotace je pozitivní.

2 Kruh se uzavřel.

Motiv spojení je v tomto případě zastoupen geometrickým tvarem kruhu, který nemá konec ani začátek, je symbolem určité uzavřenosti, cykličnosti. Článek, ve kterém byla tato metafora použita, popisoval tragický příběh lásky árijce a židovské ženy v období druhé světové války, který skončil smrtí obou, a jejich děti dlouho netušily pravdu o osudu svých rodičů, tu se dozvěděly až po letech. Konotace je neutrální.

6.4 Centrum – periferie

Ve schématu centrum – periferie, se stejně jako u předcházejícího část – celek, poměrně často objevovala tematizace částí těla, proto zde můžeme sledovat výrazné prolínání s konceptem tělo/části těla. Opakovaně se pak ve spojitosti s centrem vyskytoval motiv srdce, dále například páteře, nebo čela. Tyto metafory se nejčastěji nacházely v rubrice Názory a Sport.

1 Postaví se do čela všech frustrovaných z toho, jak se prý Amerika stala rukojmím kapitálu.

Konstruktem, jenž se uplatňuje v tomto obrazném pojmenování, je **skupina lidí je organismus**. Tento stereotyp se uplatňuje v různě velkých měřítkách, například větší skupina lidí v případě celého národa (např. prezident je hlavou státu) nebo v menším kolektivu (např. byl srdcem a duší celé společnosti). Čelo je jednou z centrálních částí lidského těla a „postaví se do čela“ vyjadřuje vůdcovskou pozici, v tomto konkrétním případě se jedná o jednoho z amerických kandidátů na prezidenta, Bernieho Sanderse.

Můžeme zde pozorovat prolnutí dvou schémat, tuto metaforu by bylo možné zařadit také k předchozímu schématu část – celek, tedy že jeden člověk zastupuje zájmy větší skupiny osob. Konotace je neutrální

2 Přes rok najímala Miroslava Reichlová do privátu **v srdci města** studentky i vdané ženy.

V tomto případě se nejedná o srdce, jako symbol centra emocí, nebo lidského života, ale o centrum geografické. Přeneseně je tak pojmenováno centrum města, je zde tedy možné sledovat konstrukt **město je organismus**. Konotace je v tomto případě neutrální.

3 Není důvod, aby tu tento **apendix** existoval.

V prvních dvou metaforách bylo zohledněno centrum, v tomto případě jde naopak o periferii. Slepé střevo neboli apendix je orgán trávicí soustavy, který nemá prakticky žádný význam, tudíž pointou této metafory je vyjádření naprosté zanedbatelnosti. Stejně jako v předchozích případech se jedná o celkem stereotypní asociaci **politika je organismus**. Za takto nepodstatnou v tomto případě označil Bohuslav Sobotka penzijní reformu, z čehož plyne negativní konotace.

4 Trenér vybírá a vy se ze dne na den můžete **ocitnout na vedlejší koleji**, aniž uděláte něco špatně.

Tato metafora se také orientuje spíše k periferii, tou je zde „vedlejší kolej“, která vyjadřuje polohu na okraji, mimo centrum dění. Nabízí se zde možnost zařazení do schématu počátek – cesta – cíl, ke kterému mohou částečně směřovat koleje, avšak vzhledem k celkovému kontextu metafora odpovídá spíše zvolenému schématu centrum – periferie. Konotace je neutrální.

6.5 Počátek – cesta – cíl

Schéma cesty se ve zkoumaných textech objevilo ve více variacích, a to jak doslovně, tedy skutečně jako pruh země určený k chůzi nebo jízdě, ale také v přeneseném smyslu slova, jako například cesta životem. Toto schéma se vyskytovalo poměrně pravidelně ve všech rubrikách, ovšem nejvíce metafor se objevilo ve článcích týkajících se ekonomické situace ve světě.

1

Životní vlak Nicholase Wintona se včera **zastavil**.

Cestou a cílem v tomto obrazném pojmenování rozumíme lidský život, z čehož vyplývá konstrukt **život je cesta**. Vlak má v tomto případě ještě další významový přesah, který je spojený s životním osudem sira Nicholase Wintona, jenž se proslavil záchranou stovek židovských dětí před nacistickým režimem, které dopravil do bezpečí právě vlakem. Konotace této metafor je negativní.

2

I na **kamenité cestě na vrchol** se dá ale potkat malý záblesk naděje a krásy – třeba modré zvonky hoře.

Na začátku článku autor přirovnává zármutek ze ztráty blízké osoby k vysoké hoře, kdy cesta vzhůru vede ke smíření s touto situací. Opět se tedy jedná o konstrukt **život je cesta**. Určení konotace není u tohoto příkladu snadné, ovšem po zohlednění kontextu, ve kterém je pointou naděje, hodnotím metaforu spíše jako pozitivní.

3 Jestliže rodiče žijí a jedí nezdravě, dítě **půjde v jejich šlépějích**.

I tato metafora je, stejně jako v předcházejících dvou případech, založena na spojení **život je cesta**. Sousedství **půjde v jejich šlépějích** se zde objevilo v negativní konotaci, která vyplývá z kontextu článku, který popisuje neustále vzrůstající počet lidí trpících obezitou v České republice.

4 Několikrát jsem **se ocitl na životní křižovatce** a osud mi po každé **ukázal správnou cestu**.

I v tomto posledním případě se jedná o koncept **život je cesta**, přičemž v tomto případě **životní křižovatky** se jedná až o klišé, které vzniklo nadužíváním tohoto konkrétního obrazného pojmenování. Konotace je vzhledem ke kontextu pozitivní.

5 Policejní prezidium vítěznému dodavateli **„umetlo cestu“** a odstranilo z ní všechny konkurenty.

Umetáním cesty je vyjádřen nějaký způsob protekce. Toto spojení lze interpretovat jako úspěch je cesta, přičemž v tomto případě došlo k dosažení cíle nepoctivými prostředky, proto je konotace negativní.

vii. Vlastní koncepty

Hlavním cílem této části práce je definování nových schematických konceptů metafor, jejichž existence a fungování je doloženo na konkrétních příkladech excerpovaných z deníku *MF Dnes*. Některé z nových schematických konceptů se shodují se schémata, které reflektovala Bohumila Junková ve výše zmíněné knize *Jazyková dynamika současné publicistiky*. Ta vyšla v roce 2010, tudíž tato práce může přinést informace o tom, jak se v publicistice určitá schémata v průběhu let udržují, zanikají nebo jestli se objevují nová.

Názvy konceptů jsem se rozhodla od Bohumily Junkové nepřebírat, po zvážení všech možností jsem přistoupila k vytvoření vlastních schémat na základě zkoumání vyhledaných metafor. Tento postup od analýzy konkrétní metafory k pojmenování schématu považuji za efektivnější, než pouhé přiřazování metafor do již existujících schémat. Ke všem konceptům jsou připojeny s ohledem na rozsah práce pouze nejzajímavější metafory, konečné výsledky kvantitativní analýzy zohledňují celkový počet nalezených obrazných pojmenování.

Vzhledem k tomu, že publicistika se z největší části věnuje politické situaci doma i ve světě a obecně aktuálnímu dění, všechna nová schémata a nalezené metafory budou vztahovány právě k těmto tématům.

7.1 Tělo/části těla

Koncept tělo/části těla se zakládá na faktu, že lidé uvažují antropocentricky a nahlíží tak i na různé aspekty svého života. Usouvztažňují je ke své zkušenosti jako lidského jedince, proto jsou i metafory tvořeny s ohledem na tento fakt. Na různé instituce, události nebo situace jsou pak přenášeny vlastnosti lidské. Nejčastěji byly v analyzovaných materiálech přisuzovány vlastnosti lidského těla státu a vládě.

1 Podle místních médií byl most postaven už v dobách britské koloniální vlády, a tudíž se na něm **mohl podepsat zub času**.

Zub času je automatizovanou metaforou, významem tohoto pojmenování je opotřebení nějaké věci důsledkem vysokého věku. Historii užívání této metafory datujeme až do starověku, kdy ji použil básník Simonides: „čas, ostré mající zuby, všechno ohlodává, i věci nejpevnější“⁴, konstrukt **čas je tělo/část těla** tak sahá daleko do historie. Konotace je neutrální.

2 Aktuálně se hraje například o přístav Pireus, na který si **brousí zuby** čínská státní společnost COSCO.

Slovní spojení **brousit si zuby** je také možné zařadit mezi ustálená slovní spojení, jedná se o metaforu, kterou lze zahrnout do konceptu tělo/část těla. Konstruktem, jenž z tohoto souvětí vyplývá, je **stát je tělo**. Konotace je neutrální.

3 Mezi těmi, kdo **mají Řeků plné zuby**, je východní Evropa.

Mít někoho/něčeho plné zuby vyjadřuje pocit znechucení a netrpělivost. Spojení **stát je tělo** v tomto případě není zcela výstižné, lépe by tuto metaforu charakterizoval konstrukt **stát je osobnost**, i přesto je však příslušnost k tomuto konceptu odpovídající, a to vzhledem k propojení těla a osobnosti, kdy jedno bez druhého nemůže existovat. Konotace je jednoznačně negativní.

---

⁴ NAŠE ŘEČ *Zub času* [online]. [vid. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=589>

4 Zatímco pro Francii či Belgii je hlavní udržet piplané dítě, Slováci, Finové, Španělé, Estonci, Lotyšši, Slovinci či Litevci už **mají Řecká plné zuby**.

Pointa obrazného pojmenování, konstrukt i jeho konotace se shodují s předchozím případem.

5 Navíc za cenu toho, že **stát strčí svůj dlouhý nos** zase o něco dál do našeho soukromí.

Strkat někam nos ve významu zasahovat do cizích záležitostí je zažitě slovní spojení, které se v tomto případě týká zavedení povinné elektronické evidence tržeb podnikatelů. Tento krok by měl zabránit daňovým podvodům a umožnit státu kontrolovat oblast, tedy malé živnostníky, kterou doposud plně pod kontrolou neměl. Objevuje se zde konstrukt **stát je tělo**. Konotace je vzhledem ke kontextu negativní, autor článku zpochybňuje efektivitu tohoto systému kvůli vysokým nákladům, které jeho spuštění provázejí.

6 A snad právě čas hrozeb ukolébal Sněmovnu natolik, že celý zákon jen **odzívala**.

S asociací těla jsou spojeny také různé fyzické procesy, které v těle probíhají. V tomto případě se jedná o únavu a s ní spojené zívání. Tato asociace ukazuje na existenci podobného konstruktů jako v předchozím případě, místo státu zde figuruje **vláda je tělo** a konotace je negativní.

7 Jaderný program Íránci vybudovali v době, kdy už **měli krk v oprátce a sípali**.

Stejně jako výše je i v této větě možné sledovat konstrukt **stát je tělo**, zde konkrétně na pokraji smrti. Metaforu škrcení autor využívá v souvislosti

se sankcemi, které byly na Írán uvaleny OSN a dalšími institucemi a státy. Z kontextu článku plyne negativní konotace, autor vyjadřuje své nevalné mínění o efektivitě těchto opatření.

7.2 Nemoc/zranění

Konceptem, který se při zkoumání nalezených metafor ukázal jako jeden z nejfrekventovanějších, je nemoc/zranění. Opětovně docházelo k prolínání s konceptem tělo/části těla a boj/konflikt, neboť všechny tři tyto koncepty mají společného jmenovatele, kterým je lidské tělo. I v tomto konceptu je možné sledovat více možných variant, a to nejen nemoc nebo zranění, ale také smrt, epidemie, nebo léčba nemoci. Nejčastěji se tyto metafory vyskytovaly v souvislosti s politikou a ekonomikou.

1 Má za to dostat kompenzaci, jenže se stále nevyjasnilo, **jak moc na tom pošta krvácí.**

V případě této metaforu můžeme pozorovat konstrukt **instituce je organismus**. Tato asociace není nijak neobvyklá, jak je patrné i u předchozího konceptu tělo/části těla, kde se objevily konstrukty stát je tělo nebo vláda je tělo. Krvácením je zde myšlena finanční ztráta a i tento vztah patří mezi automatizovaná obrazná vyjádření. Konotace je negativní, protože autor takto přeneseně popisuje problémy České pošty se zajištěním služeb po celé republice, včetně nejodlehlejších oblastí.

2 Česká spořitelna, jeden z klíčových věřitelů mošnovské letecké opravny, **inkasovala** v posledních dnech **několik bolestivých ran.**

Rozdílem v tomto případě je název instituce, pointa sdělení je ale velmi podobná. Opět se jedná o finanční problémy velké společnosti, kte-

ré jsou přeneseně pojmenovány jako těžká zranění. Poprvé se zde objevuje propojení dvou úzce souvisejících konceptů nemoc/zranění a boj/konflikt. Toto prolínání je logické, vzhledem k tomu, že při fyzickém souboji často dochází ke zranění. Konstrukty je tak možné sledovat dva, a to **instituce je organismus** a **soudní spor je boj**. Kontextem této metafory je soudní spor vedený mezi institucemi, který se pro Českou spořitelnu nevyvíjí příznivě, tudíž konotace je negativní.

3 Akcionáři kvůli těmto výprodejům přišli o 3,2 bilionu dolarů (zhruba 80 bilionů korun) a vláda v Pekingu se obává, aby se **nákaza** z burzovních parketů nepřenesla do reálné ekonomiky.

Tentokrát se nejedná o souboj a následné zranění, ale šířící se nákazu. Touto nákazou je míněno zpomalení růstu čínské ekonomiky, které má za následek propad akcií na trhu. Důsledkem této nákazy může být dlouhodobá „nemoc“ ekonomiky celé Čínské lidové republiky, proto je konotace negativní. Uplatněn je zde konstrukt **stát je organismus**.

4 Brutální růst hnala **investiční horečka** drobných i firemních investorů, kteří vsadili na mínění řady ekonomů, že tamní trh poroste.

Stejně jako lidské tělo reaguje při horečce zvýšenou teplotou, tepovou frekvencí a zrychlením různých procesů v lidském těle, vykazovala i čínská ekonomika v posledních letech výrazný vzestup. Metafora **horečky** tak v tomto případě vyjadřuje extrémní, normálu se vymykající růst. Uplatňuje se zde konstrukt **ekonomika je organismus**. Konotace je pozitivní.

5 Ale Atény mají i spojence, kteří **chtějí udržet projekt eura bez šrámu.**

Téma řecké krize bylo v létě loňského roku velmi aktuální a ve spojitosti s ním byly metafory nemoci/zranění i boje/konfliktu využívány ve větší míře, protože se Řekové dostali do pozice, kdy se proti jejich požadavkům postavily téměř všechny státy Evropské unie. Situace tak těmto válečným asociacím naprosto odpovídala. Konotace je spíše pozitivní, vzhledem k tomu, že i přes neutěšenou ekonomickou situaci Řecka se stále nacházely státy a instituce, které se snažily zadluženým Řekům pomoci.

6 **Reforma je mrtvá, ať žije... ale co?**

Zde se objevuje nejkrajnější varianta schématu nemoc/zranění, kterou je smrt. Parafrází na tradiční úsloví, která se používá při jmenování nového panovníka, autor článku negativně hodnotí přerušení penzijní reformy. Sledovat zde můžeme konstrukt **aktuální dění je organismus**. Tento organismus může onemocnět, utrpět zranění a také, jako v této metafoře, zemřít.

7 Kdyby včera přišla středolevá vláda s tím, že chce pravicovou reformu zrušit, protože její **recept na léčbu** českých penzí je mnohem lepší, bylo by to sice v duchu naší tradice ode zdi ke zdi, ale tak už to v demokracii chodí.

V tomto případě je uplatněn odlišný přístup ke konceptu nemoc/zranění, a to řešení problému pomocí léčby. I léčení je součástí procesu, tudíž tato metafora vhodně doplňuje spektrum možných způsobů jak pracovat s tímto konceptem. Konotace je negativní i přesto, že léčení je vnímáno spíše kladně, a to z důvodu vyznění článku, kdy se autor vyjadřuje k postupu vlády značně ironicky.

8 Spor o to, zda nazvat vyvraždění osmi tisíc bezbranných bosenských Muslimů srbskými jednotkami vedenými generálem Mladičem genocidou, **odhalil staré rány, které na Balkáně příliš nezasychají.**

Tématem článku je válka v Jugoslávii, kde se využití konceptu nemoc/zranění a boj/konflikt přímo nabízelo. V tomto případě ale pointou obrazného pojmenování není válka samotná, jako spíše její následky, které se projevují jak na rovině politické, tak i na společenské. Sledovat zde můžeme konstrukt, který byl reflektován už dříve, a to **stát je organismus**, i když v tomto případě se jedná o Jugoslávii, tedy stát už neexistující. Konotace je negativní.

9 Sigma se **očistila od neduhů**

Tento konstrukt můžeme nazvat **organizace je organismus. Očištěním od neduhů** se zde rozumí zlepšení výkonnosti fotbalového týmu, tedy přeneseně zlepšení zdravotního stavu celého organismu. Konotace tohoto obrazného pojmenování je pozitivní.

7.3 Boj/konflikt

Jak bylo naznačeno výše, na koncept nemoc/zranění navazuje boj/konflikt, tyto dvě oblasti spolu souvisí a vzájemně se doplňují. Připodobňování různých činností k válečnému konfliktu je stereotypním mentálním schématem, tím pádem je možné pracovat s tímto novým konceptem stejně, jako se zavedenými konceptuálními schématy. Nejčastěji se tato asociace vyskytuje v případech, kde dochází ke konfrontaci mezi dvěma nebo více stranami a ve kterých lze dosáhnout vítězství, porážky, nebo remízy. Jako boj tedy může být vnímán soudní spor, sportovní utkání, podnikání, politika, nemoc a další.

1 Toto extradiční řízení je **první bitvou v dlouhé válce**, která bude teprve následovat.

Tato asociace není nijak nová ani překvapivá, jedná se o zažitý stereotyp. Vzhledem k tomu, že článek se zabývá vydáním uprchlého podnikatele Františka Savova, majitele nakladatelství Mladá fronta, z Velké Británie, je obrazné pojmenování **dlouhá válka** na místě. Dá se totiž předpokládat, že takový spor se může táhnout až několik let. Objevuje se zde konstrukt **soudní spor je boj**, který byl zmíněn už v předchozí kapitole. Konotace vyznívá v celkovém kontextu článku spíše neutrálně.

2 (Není důvod, aby tu tento appendix existoval.) Těmito slovy včera premiér Bohuslav Sobotka ve Sněmovně vysvětlil potřebu **zašlapat do země trosky** penzijní reformy Nečasovy vlády.

Zašlapáním do země je zde vyjádřena naprostá destrukce, která vznikla z rozporu mezi dvěma po sobě následujícími vládami. Tento rozpor se týkal penzijní reformy a byl zapříčiněn různým zaměřením vládnoucích stran, kdy reformu zavedla vláda pravicová a následně zrušila vláda levicová. Patrné je zde i prolínání konceptu boj/konflikt se schématem nádoba, konkrétně s jeho variantou budova, na což ukazují **trosky**, tedy zbytky nějaké stavby. V předchozí kapitole byl zmíněn konstrukt politika je organismus, zde se objevuje **politika je boj**. Konotace je s ohledem na postoj mluvčího, tedy Bohuslava Sobotky, negativní.

3 Koaliční kompromisy udělaly z reformy kočkopsa, nehledě na to, že **celý princip částečné privatizace důchodového systému utrpěl v sousedních postkomunistických zemích těžké rány**.

Obrazné pojmenování je zde vytvořeno obdobně jako v předcházejícím případě, ovšem kromě konstrukt **politika je boj** je možné metaforu

interpretovat i jako konstrukt **politika je organismus**. Tato dichotomie opět dokazuje, že konstrukty nemoc/zranění a boj/konflikt jsou spolu úzce propojeny. Konotace je negativní.

4 Jeho protihráči z řad mezinárodních věřitelů cítí, že **je Tsipras na lopatkách**, a chtějí ho obrát úplně o vše.

Polozit někoho na lopatky je ustálené sousloví, které vyjadřuje nezdar, zde opět v souvislosti s krizí řecké ekonomiky. Stejně jako v předchozí kapitole i v případě konceptu boj/konflikt dochází k prolínání s dalším konceptem, kterým je hra. Vzhledem k tomu, že princip boje a hry je víceméně totožný, tedy jedna strana vyhraje a druhá prohraje, je i toto prolínání celkem běžné. Jako konstrukt se zde opět uplatňuje **politika je boj** a konotace metaforu je negativní.

5 Evropská centrální banka vlastní dluhopisy za 27 miliard eur a ještě do řeckých bank nalila likviditu zhruba za 118 miliard eur (ty ještě nejsou započítané v dluhu, mimochodem **tohle je časovaná bomba**).

K přenesenému vyjádření hrozícího nebezpečí, v tomto případě prohloubení ekonomické krize, je úsloví **časovaná bomba** v českém prostředí užíváno poměrně běžně. Můžeme zde sledovat dva konstrukty, **politika je boj** a **ekonomika je boj**, které se, zvláště v kauze zadlužení Řecka, téměř překrývají. Konotace je negativní.

6 Jsme ale odhodláni **nesložít zbraně**.

Zde se poprvé nejedná o souboj dvou znesvářených lidských stran, ale o souboj člověka a přírodních živlů. Článek informuje o silné bouři, kte-

rá zasáhla Pardubický kraj a poničila zábavní areál v okolí Dolní Moravy. Konstrukt, který plyne z tohoto článku, je možné nazvat **podnikání je boj**. I přesto, že tentokrát lidské výtvořiny bouři neodolaly, rozhodli se majitelé pozemků nerezignovat a atrakce obnovit. Vyznění zprávy je tedy pozitivní.

Dynamika konceptu také láká k poněkud expresivněji laděným metaforám:

7 Začátkem devadesátých let se sem cpaly západní velkofirmy a **těm jsem chtěl nakopat zadek**.

I zde se jedná o asociaci **podnikání je boj**, v tomto případě šlo o dramatickou situaci na českém trhu v devadesátých letech, kdy do Česka expandovaly nové společnosti a zvýšila se tak konkurence. Vzhledem k tomu, že metafora pochází z rozhovoru, expresivita zde plyne z charakteru mluvčího. Kontext článku vzbuzuje v recipientovi sympatie a také určitý pocit patriotismu a hrdosti, konotace je proto pozitivní.

8 Evropští věřitelé v čele s Německem totiž **dali Aténám nůž na krk**.

Dát někomu nůž na krk znamená ultimátum, které dostalo Řecko od evropských věřitelů. Metafora tak vyjadřuje jasné buď a nebo – Řecko buď splní podmínky, nebo už nemůže počítat s žádnou finanční podporou. I zde dochází k propojení dvou konstruktů, tedy **stát je organismus** a **politika je boj**. Konotace je negativní.

9 **S čistým štítem** odešel od soudu také znalec a bývalý lidovecký radní Jan Dostál.

Prokázání nevin, tedy výhra v soudním sporu, je zde vyjádřeno ustáleným slovním spojením **odejít s čistým štítem**. Jak naznačuje kontext, opět

se zde objevuje konstrukt **soudní spor je boj**, přičemž tento spor dopadl pro zmiňovaného radního vítězně. Konotace je pozitivní.

10 A byť je na tom jistě mnoho pravdy, ani to nepomohlo o víkendu a včera českým levačkám, aby ve Wimbledonu **prolomily brány osmifinále**.

Prolomení bran zde asociuje obléhání, tedy součást války a z toho plyne konstrukt **sport je boj**. Vzhledem k motivu „brány“ je možné přiřadit metaforu i ke schématu nádoba, konkrétně k jeho variantě, kterou je budova. Konotace je v tomto případě pozitivní, protože sportovkyním se podařilo postoupit na další úroveň soutěže.

7.4 Hra

Koncept hry se prolíná s předcházejícím konceptem boj/konflikt, protože princip boje i hry je podobný. Nejčastěji se vyskytoval motiv karetních her, dále šachu, nebo sportovního utkání. Do konceptu hry nejčastěji spadaly metafory týkající se aktuálního politického dění a ekonomiky.

1 Jejich příjemcem byl podle nich **politický šachista** Věcí veřejných Vít Bárta.

Politickým šachistou je v tomto případě vysoko postavený člověk, který obrazně řečeno ovládá figurky, přičemž figurkami jsou lidé v jeho okolí. Z kontextu zde jednoznačně vyplynul konstrukt **politika je hra**. Vít Bárta byl zapleten do kauzy úniku odposlechů, za což byl také souzen. Konotace **politického šachisty** je bezpochyby negativní.

2 Také zástupci věřitelů však **drží před vyjednáváním s Řeky v rukou některé trumfy**.

Trumfy odkazují ke karetní hře mariáš, ve které se tímto pojmem rozumí takové karty, které přebíjí všechny ostatní. Pointou takovéto metafory je tedy to, že zástupci věřitelů mají na své straně veškeré možné výhody, se kterými mohou vyjednávání obrátit ve svůj prospěch. Opakuje se zde téma ekonomiky, tentokrát jako konstrukt **ekonomika je hra**. Konotace metafory je negativní, a to s ohledem na kontext celého článku, který se zabývá neochotou Řecka přistoupit na úsporná opatření a reformy, které po zadluženém státě požadují jeho věřitelé.

3 Překvapivý přitom je hlavně nevýrazný výkon německých vývozců, jimž **by mělo hrát do karet** oslabení eura vůči dolaru.

Sousloví **hrát do karet** vyjadřuje příznivé podmínky pro uskutečnění nějakého činu, v tomto případě pro prodej automobilů, kterých ale vývozců nebyli schopni využít. Téma článku se opět pohybuje ve sféře financí a ekonomiky, opakuje se zde konstrukt **ekonomika je hra**. V tomto případě se nejedná o konkrétní druh karetní hry, ale pouze o obecně formulovanou metaforu. S ohledem na kontext se konotace ukázala jako negativní, protože i přesto, že situace byla příznivá, nedokázali z ní podnikatelé vytěžit maximum.

Totožná metafora se objevila ve zkoumaném vzorku dat dvakrát:

6 Neumíš sice mluvit, ale nevadí, **právě to ti hraje do karet**.

7 Řecký premiér Alexis Tsipras při **partičce pokeru** o záchranu své země blušoval – a přehnal to. **Aniž by držel v ruce dobré karty**, snažil se zmást soupeře nezdravou sebejistotou pramenící

z výsledků víkendového referenda. A teď **musí hodit na stůl i poslední žetony**, kterých se nikdy nechtěl vzdát.

Neprozíravé jednání premiéra Tsiprase je v tomto případě připodobněno k hazardní hře poker. Konstruktem je opět **politika je hra**. Principem pokeru je rozdávání karet v několika kolech, během kterých se hráč snaží poskládat co nejsilnější kombinaci, například postupku nebo full house. Hráč s nejlepší kombinací karet v posledním kole vyhrává. Je také možné zariskovat a blufovat, čehož se dopustil i premiér Tsipras při vyjednávání podmínek v řešení řecké krize, což se mu v konečném výsledku nevyplatilo. Konotace je tedy negativní.

8 **Karty jsou teď rozdány** tak, že Rusku by stačilo několik hodin, aby vojensky pokořilo celou zemi.

Rozdávání karet je uplatněno i u tohoto obrazného pojmenování, kdy je skrze metaforu nastíněna politická situace v Gruzii, která je v podstatě ve stavu permanentního ohrožení ze strany ruských armádních sil a tímto způsobem je vyjádřena určitá definitivnost této situace, protože Gruzie nemá šanci ubránit se Rusku. Konotace je negativní.

9 I kdyby se tak stalo a řecká krize skončila nebo si **vzala oddechový čas**, hluboký rozpor v pohledu na dluhy, rozpočtovou kázeň a hospodaření s penězi mezi Německem a Francií zůstane.

Oddechový čas je metaforou vycházející z oblasti sportu, tento způsob pauzy je možné využít například v hokeji, basketbalu, házené a podobně. Pointou je tedy jakési přerušování hry, opět zde můžeme sledovat konstrukt **ekonomika je hra**. Konotace je negativní, jelikož řecká krize vyvolala konflikty nejen mezi Řeckem a zbytkem Evropské unie, ale také mezi jednotlivými členskými státy.

7.5 Přírodní živly

Koncept přírodních živlů se objevoval především v souvislosti s aktuálními událostmi ve společnosti, například s uprchlickou krizí, kolapsem Řecka, ale také v kulturní rubrice a sportu. Nejčastěji se v metaforách vyskytoval vodní živel, a to v mnoha různých variantách: čeřit vodu, jít proti proudu, uvolnit stavidla, nechat plavat, kapka v moři, plout na vlně a další. Další skupinou, která se v konceptu objevila, byly přírodní katastrofy – lavina, požár a bouře.

1

Padne-li syrský Halab, **spustí se uprchlická lavina**

Asociace mezi uprchlickou krizí a přírodními živly se s přetrvávající aktuálností tématu vyskytují ve zvýšené míře, v médiích se často objevují slovní spojení jako migrační vlna, příliv uprchlíků nebo právě uprchlická lavina. Tyto příklady nás vedou k ustanovení konstruktů **lidské konání je živel**. Konotace je s ohledem na paniku, kterou toto téma vyvolává, nesporně negativní.

2

Jinak se pojišťovny zřejmě obávají, že protistranou jsme my a že by se na ně v důsledku **strhla lavina** žádostí o odškodnění.

Zde opět můžeme uplatnit konstrukt **lidské konání je živel**, protože i když se jedná o **lavinu žádostí**, toto zvýšené množství žádostí je výsledkem jednání větší skupiny lidí, které tuto lavinu způsobilo. Konotace je negativní, protože článek informuje o možnosti podat odvolání proti nevýhodnému pojištění uzavřenému s pochybnými institucemi, ovšem jen minimum takových žádostí je vyřízeno kladně.

3 **Prezident Vladimir Putin může čerit vodu**, ale ani on není takový blázen, aby se pokusil vydolovat ze sankcemi postižené ruské ekonomiky poslední rezervy a poslal je Řekům, pokud by peníze nedostali od Evropské unie.

Čeráním vody byla v článku míněna Putinova vstřícnost k záměrům řeckého premiéra Alexise Tsiprase, kterou autor interpretuje jako vyhrožování Evropské unii. Z tohoto můžeme opět vyvodit konstrukt **lidské konání je živel**. Konotace je neutrální.

4 Po parlamentních volbách začala Saakašvilimu i jeho politickým spojencům v Gruzii **hořet půda pod nohama**.

Metafora spojená s ohněm zde naznačuje kritickou situaci bývalého gruzínského prezidenta Saakašviliho, tudíž se opět jedná o politiku a lze tu znovu uplatnit konstrukt **politická situace je živel**. Konotace je negativní.

7.6 Ošacení

Dalším konceptem, který plyne ze zkušenosti společné celému lidskému společenstvu, je ošacení a jeho výroba. Objevily se metafory jak s konkrétními druhy oblečení, nejčastěji se jednalo o kabát, tak i metafory týkající se procesu výroby oděvů, tedy šití. Koncept ošacení se v excerpovaném materiálu vyskytoval také především ve spojitosti s aktuálním tuzemskými a světovými událostmi, jako jsou soudní spory, řecká finanční krize.

1 Nechci přímo říci, že je třeba použít na hrubý pytel hrubou záplatu, ale **jednání v rukavičkách** tady namísto není.

Článek informuje o pochybném jednání policistů, přičemž **jednáním v rukavičkách** je vyjádřen opatrný přístup k nějaké situaci, kterým byl

v tomto případě policejní výslech. Konotace metafory je spíše negativní, protože se jedná o část rozhovoru s šéfem Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu, který takto hájí jednání svých podřízených, již jsou obviněni z pokusu o úplatkářství.

2 A ty jsou nakonec vždycky **bližší košilí než kabát** vzletných slov o evropanství, společných kulturních kořenech, solidaritě a vyrovnávání rozdílů uvnitř společenství.

U této metafory můžeme sledovat kromě konceptu ošacení také prolínání se schématem centrum – periferie. Tématem komentáře byly aktuální problémy řecké a uprchlické krize a způsob, jakým se s nimi Česko vyrovnává a jak na ně reaguje. Konotace je neutrální.

3 Silnice, chodníky, parkovací místa a veřejné osvětlení **dostaly nový kabát** a nyní přišla řada také na obnovu zeleně.

Zde je využito motivu kabátu pro vyjádření obnovy, sousloví **dostat nový kabát** je automatizované a konotace je pozitivní.

4 Podle ní je současný **návrh šitý na míru** jednomu investovi, zatímco podmínky reorganizace znemožňují účast dalších zájemců.

Ušití návrhu na míru vyjadřuje přizpůsobení stavu někomu nebo něčemu. Z kontextu je zřejmé, že jde o nepoctivé jednání, proto je konotace negativní.

5 Zákon, který si tajné služby samy **ušily na tělo**, bohužel přišel v čase množících se teroristických útoků a zhoršující se vnější bezpečnostní situace Česka.

Vyznění této metafory je totožné jako u předcházejícího obrazného pojmenování a konotace je také negativní.

6 Možná to pro obyčejného smrtelníka může být všechno příliš složité, ale jsou tu i jasná sdělení: soudci Kateřina Šimáčková a Vojtěch Šimíček řekli, že „celá řada ustanovení **je šita horkou jehlou**, je nejednoznačná a nepochybně v praxi budou vyvolávat více či méně závažné (...) problémy“.

Šita horkou jehlou zde neznamena šití ve smyslu vytváření něčeho přesně na míru, ale naopak ve spěchu, nedbale. Konotace je negativní.

7 Budou Řekové vůbec umět skončit se siestou, ouzem a tanečkem, **vyhrnout si rukávy** a tvrdě makat jako jejich věřitelé?

Toto obrazné pojmenování patří mezi ustálená slovní spojení, **vyhrnutí rukávů** zde vyjadřuje přípravu na náročnou činnost. Konotace je negativní, autor poukazuje na nešvary Řeků, které je dostaly do komplikované finanční situace.

7.7 Barvy

Koncept barev je založen na kulturních a mentálních stereotypch, které jsou nám vštěpovány od dětství, například modrá je barva chlapecká, růžová dívčí, černá má konotaci výhradně negativní, červená, oranžová a zelená jsou spojovány se semaforem a tak dále. Každá z barev má tedy jinou symboliku a jejich konotace napříč kulturami nebývají vždy totožné, například

typicky smuteční černá je v Asii nahrazena bílou, na semaforech svítí v různých zemích různé barvy a podobně. Metafory týkající se barev se vyskytovaly ve všech rubrikách deníku, od ekonomiky po kulturu, a to poměrně rovnoměrně.

1 „Černý scénář“ prý vyloučit nelze.

Černá tedy v západním kontextu jednoznačně vyvolává negativní asociace, v tomto případě se **černý scénář** vztahuje opět k řecké ekonomické krizi a jejím nepříjemným následkům.

2 Po státním zásahu se na trhu už opět **zelenalo** a hlavní čínské akciové indexy rostly i o více než pět procent.

Zelená barva zde signalizuje asociaci **trh je zahrada**, případně pole a také příchod jara, období hojnosti. Konotace je pozitivní.

3 Státy platící eurem lze ve vztahu k Řecku rozdělit do třech skupin, přestože ne každý zaujímá **černobílou** pozici, což je dobře vidět na německé kancléřce Merkelové, která odložila bič a předala ho svému ministru financí Wolfgangu Schäublemu.

Černá a bílá jsou na opačných koncích barevného spektra, tudíž výstižně popisují názorovou polaritu, tedy postoj buď absolutně pro, nebo absolutně proti. Konotace je negativní, protože článek informuje o sporech mezi státy Evropské unie.

4 Budoucnost Gruzie **růžově** nevidím.

Růžová barva má obecně pozitivní konotaci, **růžová budoucnost** znamená slibnou budoucnost, ovšem v tomto kontextu je konotace negativní.

5 Ten však během dvou let plánuje ještě mnohem radikálněji zasáhnout do podnikání, které v Česku dlouho prožívalo **zlaté časy**.

Zlatá, stejně jako předcházející růžová má konotaci pozitivní, zlato jako cenný kov je vzácné a tak v metaforách evokuje něco důležitého. Slovní spojení **zlaté časy** tak znamená období blahobytu, ovšem vzhledem ke kontextu je konotace negativní.

7.8 Potrava

Vzhledem k tomu, že lidská existence je na potravě závislá, její získávání, úprava, uchovávání i samotný akt jídla je společným stereotypem pro celou civilizaci, i když samozřejmě s různými obměnami podle odlišnosti kultur. Metafory spojené s jídlem se nejčastěji vyskytovaly u témat, která s potravou nijak nesouvisí, a to politika a ekonomika.

1 Zatímco celý český trh s novými auty zažívá letos dvojciferný růst, Hyundai, který velkou část produkce vyrábí i v Česku, v posledních měsících **čelí hubeným časům**.

Hubené časy zde fungují jako metafora pro špatnou situaci na trhu a nedostatek financí. Tato asociace vznikla na základě jakéhosi obchodního stereotypu, kdy výměnou za peníze dostanete zboží, v tomto případě jídlo. Konotace je negativní.

2 Baltové museli kvůli vstupu do eurozóny **polykat velmi hořké kapky**, jiní je museli brát kvůli krizi, ale všichni si **museli hodně utahovat opasky**.

V tomto souvětí se vyskytuje metafora týkající se potravy dvakrát. První z nich naznačuje nepříjemný proces finanční podpory Řecka, které stojí menší státy hodně sil a druhé uskrovnění, jež musí podstoupit celá Evropská unie. Opět se opakuje asociace patrná i v předchozí metafoře, a to hlad v důsledku nedostatku financí. Konotace je negativní.

3 Člověk vůbec poprvé nahlédne Plutu přímo **„pod pokličku“**

4 Teoreticky je to snadné, ale **pod pokličkou vždycky něco kypí**.

S jídlem souvisí také jeho příprava a v obrazných pojmenováních pak často dochází ke spojení konceptuálního schématu nádoba s konceptem potrava. Obě uvedené metafory fungují na stejném principu, oblast **pod pokličkou** je zde metaforou pro něco neznámého. Konotace je neutrální.

7.9 Nahoře – dole

Tento mentální vzorec reflektují Lakoff a Johnson prostřednictvím orientačních metafor, avšak samostatné konceptuální schéma pro obrazná pojmenování fungující na tomto principu nevytvořili. Vzhledem k tomu, že se ve zkoumaném materiálu objevily takové metafory, které by tomuto schématu odpovídaly, rozhodla jsem se jej vyčlenit jako samostatný koncept.

1 Takže si připomeňme nejen odvážné letce, ale také ty, kteří „doma“ museli být stejně odvážní, ačkoli jim muselo být jasné, že jejich odvaha vždy **zůstane tak trochu ve stínu** té odvahy první.

Metafora, která spadá do konceptu nahoře – dole a objevila se vícekrát, je **být ve stínu**. Toto obrazné pojmenování se vztahuje k negativněji působícímu dole, přímým opakem je metafora **být na výsluní**, která se ve zkoumaném materiálu také objevila. Objevuje se zde celkem obvyklý konstrukt **úspěch je nahoře** a **neúspěch je dole**. Konotace tohoto pojmenování je negativní.

2 Kristýna Plíšková **uniká stínu** své sestry

Téma metafory je stejné jako v předcházejícím případě, avšak liší se konotací, která je zde pozitivní, a to z důvodu, že Kristýně Plíškové se podařilo vymanit ze stínu, tedy z oblasti dole.

3 Potíž je, že, stejně jako sluhové nesoucí císařovu neexistující vlečku, obklopují hlavy států sbory rádců rozpolcených dvěma cíli – posloužit majestátu a **udržet si místo v jeho stínu**.

Tato metafora sice také obsahuje **stín**, její význam je však jiný – udržet si místo v jeho stínu tady také znamená pozici dole, avšak osoby pohybující se **v něčím stínu** tak jednájí záměrně, přiživují se na cizím úspěchu. Konotace negativní.

4

Jenže Čecha po **dekádě na výsluní** nebavilo dělat náhradníka.

V tomto obrazném pojmenování se objevuje pozitivní nahoře, tedy **být na výsluní**, ovšem v konotaci negativní, protože po této úspěšné etapě následoval propad.

5

Řekl jste, že **mužstvo musí spadnout z mistrovské hrušky**. Jaké metody používáte k tomu, abyste hráče sundal dolů?

Zde je koncept nahoře – dole zřejmý, pointou tohoto obrazného vyjádření je přehnané sebevědomí. Je také možné na tuto metaforu nahlížet jako na aluzi rčení **být na hrušce** ve významu mít nad někým navrch. Konotace je neutrální.

8. Metafory nekonceptuální

Dle očekávání byly excerpovány i takové metafory, které nelze zařadit k žádnému konceptu a které vzhledem ke svému charakteru ani žádný nový koncept nevytvářejí. Takovéto metafory mají funkci pouze aktualizáční, jejich jediným úkolem je ozvláštnit text a zaujmout čtenáře a nelze tedy hovořit o metaforách, kterými žijeme.

Jako příklady byly vybrány pouze některé metafory, v celkové kvantitativní analýze ale bude stejně jako v případě pojmových metafor zohledněn jejich celkový počet ve zkoumaném materiálu.

1

Jen tak se může země znovu ekonomicky postavit na vlastní zdravé nohy, místo aby – s prominutím – **seděla holým zadkem na vypůjčeném německém polštáři**.

- 2 Skoro to vypadá, že Česká národní banka, která dohlíží na pojištný trh, **neměří každému stejným metrem.**
- 3 Oni totiž nechtějí přistoupit na šetření a **škrty chtějí pouze kosmetické.**
- 4 Tuzemské prodejní centrále se však nakonec **podařilo Hyundai nejen zastavit, ale ještě u něj zařadit zpátečku.**
- 5 Po smrti obou mužů zpochybnila dohodu Kleveova dcera a tím **roztočila soudní kolotoč**, do kterého se posléze zapojili další dva aktéři.
- 6 Nový projekt **si posvítí** právě na osoby, které se práci snaží vyhýbat a spoléhají přitom na štědrú sociální podporu státu.
- 7 Nynější dohoda **nasazuje jadernému programu Íránu náhubek a vodítko.**

viii. Výsledky analýzy metafor

Z analýzy vyplynulo, že metafory spadající do konceptuálních schémat, nebo zde definovaných konceptů výrazně převažují nad metaforami, jejichž funkcí je pouze oživení textu. Celkový počet analyzovaných metafor byl 200, z čehož bylo 183 obrazných pojmenování součástí některého schématu. Dále jsem zkoumala působení metafor na recipienta, zde převážnou většinu tvořily negativní konotace, kterých bylo nalezeno 107, obrazných pojmenování s neutrální konotací se objevilo 41 a pozitivních 52. Tento výsledek koreluje se skutečností, že špatné zprávy prodávají, čtenáře více zajímají, a tudíž je jich v médiích nejvíce.

Největší počet metafor s negativní konotací se objevil v konceptuálním schématu počátek – cesta – cíl, a to 58 %. Příčinou tohoto výsledku byla především témata článků, ve kterých se metafory vyskytovaly. Těmi byla například řecká krize, úplatky nebo úmrtí. Konkrétní obrazná pojmenování s negativní konotací byla kupříkladu *ocitnout se ve slepé uličce*, *ticho po pěšině*, *umetat někomu cestu* nebo *vyšlapat pašeráckou stezku*. Naopak nejvíce pozitivních metafor se vyskytovalo ve schématu část – celek (67 %). Pouze v tomto jediném případě převážily metafory s pozitivní konotací nad negativními, jednalo se o obrazná pojmenování *postavit se do čela*, *vládnout tvrdou, ale osvícenou rukou* a *upíral zraky celý svět*. Nejvíce neutrálních metafor (37 %) spadalo do schématu nádoba/kontejner.

Ve vlastních konceptech se ukázaly jako nejvíce negativní metafory spadající do konceptu hra (87 %). I tento výsledek souvisí s kontextem, ve kterém byla obrazná pojmenování použita, nejfrekventovanějším tématem byla opět finanční krize Řecka a také situace na domácí politické scéně. Nejčastěji se vyskytoval motiv karetních her a hazardu: *bortit se jako domeček z karet*, *blufovat v partičce pokeru* nebo *karty jsou rozdány*. Konceptem, ve kterém se nejčastěji vyskytly metafory s pozitivní konotací, byly přírodní živly se 47 % a jako nejvíce nestranná se ukázala být potrava s 27% zastoupením neutrálních obrazných pojmenování.

Negativní konotace převažovaly i u nekonceptuálních metafor (65 %), metafory s pozitivní a neutrální konotací se objevily ve stejném počtu (18 %).

Dalším aspektem, který byl v analýze zohledněn, jsou konstrukty, které vznikají asociováním například politiky, ekonomiky, nebo aktuální společenské situace ke konceptům, které zde byly definovány. Při analýze se projevily konstrukty předvídatelné a automatizované, kupříkladu **život je cesta**, **sport je boj** nebo **politika je hra**, avšak ne hra jako druh relaxační činnosti, ale spíše hra hazardní, nebezpečná. Objevily se ale také konstrukty méně konvenční, například konstrukt **společenské dění je budova**, ke kterému patří metafory obsahující prvky stavby – dveře, okna, schody a další. Dále jsou to asociace související s tělem či organismem, například **čas je tělo**, **stát je tělo**, **vláda je tělo**, **město je organismus** a **politika je organismus**, kdy byly těmto institucím připisovány vlastnosti lidského těla. Nejčastěji se jednalo o části těla (srdce, apendix, nos, zuby), nemoci a zranění (nákaza, krvácení, rány, horečka, smrt). Konstrukt **lidské konání je živel** se objevil v souvislosti s nebezpečnými přírodními úkazy, jako je lavina, bouře nebo požár.

Hypotéza 1, ve které jsem předpokládala, že nejvíce metafor bude spadat do konceptuálního schématu nádoba, byla vyvrácena, jako nejfrekvencovaněji užívané schéma se ukázalo centrum – periferie, dále počátek – cesta – cíl a až na třetím místě nádoba/kontejner.

Hypotéza 2, v níž jsem soudila, že bude možné definovat nové koncepty, se potvrdila. Vyskytly se takové metafory, ze kterých bylo možné vyvodit nové koncepty a stejně tak metafory, ve kterých byla schémata a koncepty propojeny. Došlo například k prolínání schématu nádoba/kontejner a konceptu potrava nebo centrum – periferie a ošacení. Toto protínání jednotlivých konceptů a schémat je v některých případech evidentní, například nádobu a potravu spojuje proces přípravy jídla. Ovšem spojitost centrum – periferie a ošacení je založena na určitých mentálních vzorcích, které můžeme pojmenovat jako lidové pravdy, jež se přenáší z generace na generaci a příkladem může být přísloví **blížejší košile nežli kabát**.

Také hypotéza 3 byla potvrzena, u nově definovaných konceptů došlo k prolínání, a to kupříkladu mezi hrou a bojem/konfliktem, nemocí/zraněním a bojem/konfliktem, tělo/části těla a nemoc/zranění. Tyto konstrukty spolu úzce souvisejí, hra a boj fungují na stejném principu, boj je příčina a zranění následek, nemoc a zranění může utrpět tělo nebo organismus.

Čtvrtá hypotéza se rovněž potvrdila, nekonceptuální metafory se ve zkoumaném materiálu objevily, ačkoliv pouze v malém počtu.

ix. Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jaké typy obrazných pojmenování se vyskytují v českém seriózním tisku, jak působí na čtenáře a s jakými druhy metafor jsou asociovány klíčová témata publicistiky. Zdrojem dat byla červencová čísla *Mladé fronty DNES* z roku 2015. S ohledem na rozsah práce bylo zkoumáno celkem dvě stě metafor, avšak podrobně analyzovány byly v praktické části pouze některé příklady.

V teoretické části práce byl největší prostor věnován problematice metafory, jež byla popsána jak z pohledu klasické lingvistiky, tak především z pohledu lingvistiky kognitivní. Základním kamenem této části práce byla kniha *Metafory, kterými žijeme* George Lakoffa a Marka Johnsona. Právě v díle těchto dvou lingvistů byla poprvé metafora představena jako entita, která prolíná celou lidskou existencí, a ne pouze jako jeden z uměleckých prostředků. Na práci Lakoffa a Johnsona stojí i následující kapitoly zabývající se konceptuální metaforou a konceptuálními schémata. Na principu těchto schémat jsem pak vytvořila systém nových konceptů, do nichž jsem zařazovala jednotlivé metafory. Vzhledem k tomu, že zdrojem metafor byl denní tisk, jsem se v teoretické části práce zabývala také funkčními styly, které byly zpracovány podle *Spisovné češtiny a jazykové kultury* Bohuslava Havránka. Samotný publicistický styl byl pak popsán s pomocí studií Marie Čechové, Marie Krčmové a Evy Minářové. Ve stručné, ale přesto zásadní kapitole, jsem se zabývala dynamikou jazyka v současné publicistice, které se věnovala Bohumila Junková v *Jazykové dynamice současné češtiny*.

V praktické části byly nejprve stanoveny čtyři hypotézy, poté následovala krátká analýza metafor, které bylo možné zařadit do konceptuálních schémat George Lakoffa a Marka Johnsona a dále jsem analyzovala taková obrazná pojmenování, na jejichž základě byly vytvořeny vlastní koncepty. Těchto konceptů bylo definováno celkem devět: tělo/části těla, nemoc/zranění, boj/konflikt, hra, přírodní živly, ošacení, barvy, potrava a nahoře – dole. Nejvíce zastoupen byl koncept boj/konflikt, následovalo tělo/části těla,

nemoc/zranění, přírodní živly, hra, barvy, potrava a nejméně metafor se objevilo u konceptu ošacení.

U jednotlivých metafor byla zkoumána také jejich konotace. Nejvíce metafor s negativním vyzněním se objevilo v konceptu hra, což je zajímavý výsledek vzhledem k obecnému vnímání hry jako odpočinkové, zábavné činnosti, ovšem ve zkoumaném materiálu se objevovaly nejčastěji metafory s tematizací her hazardních. Metafor s pozitivní konotací se objevilo téměř o polovinu méně, než metafor s konotací negativní a nejvíce jich spadalo do konceptu přírodní živly. Vyskytly se také metafory neutrální, jejich počet byl srovnatelný s pozitivně konotovanými obraznými pojmenováními a nejvíce byly zastoupeny v konceptu potrava.

Klíčová témata publicistiky byla asociována v různých typech konstruktů, například politika se vyskytla v asociacích politika je organismus, politika je boj a politika je hra. Z toho plyne, že na politiku je nahlíženo především jako na konkurenční prostředí, ve kterém jde v první řadě o výhru. Podobné konstrukty tvoří také téma ekonomiky, která se vyskytla v asociacích ekonomika je boj, ekonomika je hra, ekonomika je nádoba a ekonomika je organismus. S politikou je spojená také instituce státu, která se vyskytla v asociacích stát je organismus, stát je tělo a stát je osobnost. V obdobné formě se vyskytovalo i téma aktuálního dění – aktuální dění je organismus, obojí je tedy přeneseně vnímáno jako živá entita, která může trpět různými neduhy a zraněními stejně jako například lidské tělo.

Cílem práce bylo zjistit, jaké koncepty metafor se v seriózní publicistice objevují, v jakých případech dochází k jejich prolínání, jaké se vyskytují tematické konstrukty a také konotaci obrazných pojmenování. Výsledkem tohoto zkoumání jsou tři potvrzené a jedna nepotvrzená hypotéza a devět konceptů.

Resumé

The main object of this thesis is the research of metaphors which are studied in the aspect of cognitive linguistic. The examined metaphors were abstracted from contemporary journalism and as a source of data was used *Mladá fronta Dnes*. We made analysis of two hundred metaphors found in the newspapers from July 2015. The aim of the study is a cognitive analysis of researched data which could bring new perspective on metaphors used in contemporary journalism.

In the theoretical part of this thesis we explained basic ideas of cognitive linguistic, as well as two different ways how to classify metaphors, journalism and journalistic style. In the practical part we primarily focused on specifying new schemas based on the conceptual schemas defined by George Lakoff and Mark Jonhson. The schemas show how we are thinking about major journalistic topics, which are politics, international and domestic current affairs, economics and social events. We also considered negative, neutral or positive connotation of metaphors.

We defined nine new schemas: disease/injury, fight/conflict, game, food, colours, natural elements, clothes and up – down. The metaphors had mostly negative connotation and associations connected with key journalistic topics, which were politics is a fight/conflict, politics is an organism, politics is a game, society is a building, society is an organism, economy is fight/conflict, economy is a game and many others.

Anotace

Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

bakalářská diplomová práce

Autor: Lucie Semianová

Studijní obor: Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích prostředcích

Název diplomové práce: Obrazná pojmenování v kognitivních konceptech (na materiálu současné publicistiky)

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

Počet znaků: 87 308

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 23

Klíčová slova: metafora, kognitivní lingvistika, konceptuální schémata, publicistika, konotace

Ústředním tématem této práce jsou obrazná pojmenování, na která jsem se rozhodla nahlížet prostřednictvím kognitivní lingvistiky. Jako zdroj dat byl zvolen publicistický materiál, konkrétně deník *Mladá fronta Dnes*. Teoretická část práce je zaměřena na problematiku metafory, dále kognitivní lingvistiku a základní teze publicistického funkčního stylu. V praktické části jsou nalezená data analyzována prostřednictvím kognitivního přístupu, zohledněna je jejich motivovanost, konotace a celková charakteristika.

The main object of this thesis is the research of metaphors which are studied in the aspect of cognitive linguistic. As source of data was used current journalistic material, concretely daily newspaper *Mlada fronta Dnes*. Theoretical part of the thesis is focused on defining what is the metaphor, basic ideas of cognitive linguistic and journalistic style. In the practical part were reasarched data analysed, we also reflected connotation and whole characteristic of them.

Seznam literatury

SCHWARZOVÁ, Monika. *Úvod do kognitivní lingvistiky*. Praha: Dauphin, 2009. ISBN 978-80-7272-155-9.

BEDNÁŘIKOVÁ, Mária. *Úvod do kognitívnej lingvistiky*. 1. vyd. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013. ISBN 978-80-8082-621-5.

LAKOFF, George a Mark JOHNSON. *Metafory, kterými žijeme*. 1. vyd. Brno: Host, 2002. ISBN 80-7294-071-6.

VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči: (člověk, řeč a přirozený svět)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007, 312 s. ISBN 978-80-246-1122-8.

VAŇKOVÁ, Irena. *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0919-3.

BEDNÁŘIKOVÁ, Božena (ed.). *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky I*. ISBN 978-80-244-4477-2.

CHRZ, Vladimír. *Metafory v politice*. 1. vyd. Praha: Psychologický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-861-7402-6.

JUNKOVÁ, Bohumila. *Jazyková dynamika současné publicistiky*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2010. Jazykověda (ARSCI). ISBN 978-80-7420-007-6.

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jíloviště: Mercury Music, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7.

KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106484-x.

FILIPEC, Josef a František ČERMÁK. *Česká lexikologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1985.

SAUSSURE, Ferdinand de. *Kurs obecné lingvistiky*. Vyd. 3., upr., V nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007, 487 s. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1568-6.

DOKULIL, Miloš. *Tvoření slov v češtině*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: (přehled)*. 1. vyd. Praha: Pražská imaginace, 1994. ISBN 80-7110-149-4.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4973-4.

ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

ARISTOTELÉS. *Rétorika: Poetika*. Přeložil Antonín KRÍŽ. Praha: Nakladatelství Petr Rezek, 1999. ISBN 80-86027-14-7.

TURNER, Mark a Gilles FAUCONNIER. *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2002. ISBN 978-0465087860.

VAŇKOVÁ, I. : *Člověk a jazykový obraz (přirozeného) světa*. Slovo a slovesnost, 1999, roč. 60, č. 4, s. 283.

HAVRÁNEK, B. *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In Spisovná čeština a jazyková kultura.* Ed. B. Havránek, M. Weingart. Praha: Melantrich, 1932.

BEČKA, J. V. *Metafora ve větě.* Naše řeč. 1971, 54(1).

UHLÍŘOVÁ, Ludmila. *O fragmentech „přirozeného“ obrazu světa v češtině aneb dobrodružství kognitivní lingvistiky.* Naše řeč. 2006, 86(4).

Online zdroje

PSYCHOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY, v. v. i. *Doc. PhDr. Vladimír Chrz, Ph.D.* [online]. [vid. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.psu.cas.cz/people-contacts/cv/chrz/>

NAŠE ŘEČ *Zub času* [online]. [vid. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=589>